

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ім. адмірала Макарова
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ МОРЯ**

КАФЕДРА ФІНАНСІВ



«ДОПУЩЕНИЙ ДО ЗАХИСТУ»

завідувач кафедрою

професор, д.е.н. Рогов Г.К.
(науковий ступінь, вчене звання, П.І.Б. завкафедрою)

_____ «__» _____ грудня 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: **Антикризове управління банком в умовах воєнного стану**

Виконав: студент групи 6441м
_____ Безверхній В.В.
(підпис)

Керівник роботи:

_____ професор, д.е.н.
(посада, науковий ступінь, вчене звання)
_____ Рогов Г.К.
(підпис)

Миколаїв – 2023 р.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ ІМЕНІ
АДМІРАЛА МАКАРОВА**

Факультет економіки моря

Кафедра _____ фінансів _____
 Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
 Освітня програма «Фінанси, банківська справа та страхування»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Гарант освітньої програми
проф., д.е.н. Рогов Г.К.
 « 5 » травня 2023 року

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»**

Студенту Безверхньому Віктору Віталійовичу
 (прізвище, ім'я по батькові)

1. Тема роботи: «Антикризове управління банком в умовах воєнного стану»

Керівник роботи д.е.н., професор, Рогов Георгій Костянтинович
 (науковий ступень, вчене звання, прізвище, ім'я по батькові)

Затверджені наказом ректора № 1206уч від «09» жовтня 2023 року

2. Термін подачі роботи 12.12.2023р.

3. Вихідні дані по роботі:

Дані звітності Національного банку України, офіційні матеріали Міністерства фінансів України, звітності банків, наукові праці вітчизняних і зарубіжних науковців у галузі управління банківською діяльністю

4. Перелік питань, що належать до розробки:

Розкрити основні поняття та принципи антикризового управління, дослідити ризик менеджмент як інструмент антикризового управління банком, провести дослідження методики стрес-тестування, провести аналіз впливу воєнного стану на фінансову стабільність банків, проаналізувати як рейтинги банків відреагували на війну, дослідити заходи Національного банку України щодо стабілізації фінансової системи під час воєнного стану, виконати математичне моделювання прогнозування збитковості банків, визначити методи удосконалення стрес-тестування, визначити методи удосконалення управління ризиками в умовах воєнного стану

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): рівні антикризового управління, функції антикризового управління, види антикризового управління залежно від фази кризи, схема системи ризик-менеджменту, динаміка зміни діючих банків в Україні, динаміка основних показників діяльності банків, динаміка рентабельності, відношення наданих кредитів до непрацюючих, динаміка структури кредитів, динаміка зміни рейтингів стресостійкості, динаміка лояльності вкладників, динаміка оцінки аналітиків, зведена статистика 1, зведена статистика 2, кореляційна матриця, матриця частот вузлів, матриця структури дерева, матриця правил, дерево рішень за методом CHAID, дерево рішень за методом Exh. CHAID, графік проведення оцінки стійкості 20 банків

6. Дата видачі завдання 5.05.2023

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назви етапів роботи	Терміни виконання етапів роботи	Примітка
1	Систематизація інформації та складання розгорнутого змісту роботи, затвердження його науковим керівником	19.05.2023	виконано
2	Розробка теоретичного розділу	20.06.2023	виконано
3	Розробка аналітичного розділу	10.10.2023	виконано
4	Розробка проектного розділу	10.11.2023	виконано
5	Розробка вступу, висновків, списку використаної літератури та додатків	17.11.2023	виконано
6	Розробка автореферату, презентації кваліфікаційної роботи та доповіді	30.11.2023	виконано
7	Подання кваліфікаційної роботи на попередній захист	08.12.2023	виконано
8	Подання на кафедру фінансів тексту остаточного варіанту роботи, підписаного її керівником, разом з заявою щодо самостійності виконання роботи та ідентичності друкованої та електронної версії роботи	12.12.2023	виконано
9	Подання кваліфікаційної роботи рецензенту	18.12.2023	виконано
10	Подання на кафедру фінансів електронних версії наступних документів у форматі pdf: кваліфікаційної роботи; файлу-опису кваліфікаційної роботи (згідно Додатку до наказу ректора НУК від 19.05.2020 р. за №287-уч); презентації доповіді	21.12.2023	виконано
11	Подання на кафедру фінансів письмового відгуку та рецензії на кваліфікаційну роботу	21.12.2023	виконано

Студент _____ / Безверхній В.В.
 (підпис) (ПІБ)
 Керівник _____ / Рогов Г.К.
 (підпис) (ПІБ)

ВСТУП

Актуальність проблеми. В сучасних умовах нестабільності, спричинені широкомасштабною агресією Р.Ф., фінансова система, а зокрема банківська галузь, стає вразливою до серйозних викликів та загроз.

Нинішнє положення супроводжуються зниженням економічної активності, коливаннями на фінансових ринках та загостренням ризиків. У такому контексті, антикризове управління банком стає критично важливим елементом забезпечення фінансової стійкості та оптимального функціонування банківської системи під час воєнного стану.

Такий контекст вимагає детального аналізу понять та принципів антикризового управління, оцінки впливу воєнного стану на фінансову стабільність банків, виявлення ключових факторів впливу на прибутковість банків та вдосконалення методів управління ризиками в умовах кризи.

Метою дослідження є наукове обґрунтування та розробка ефективних стратегій антикризового управління банками в умовах воєнного стану. Розглядаючи загрози та виклики, пов'язані війною, дослідження спрямоване на вивчення основних понять та принципів антикризового управління, роль ризик-менеджменту в управлінні банківськими ресурсами в умовах воєнного конфлікту, а також удосконалення методів стрес-тестування та прогнозування збитковості.

Додатково, робота спрямована на розробку нових методів управління ризиками, зокрема застосування методів математичного моделювання для прогнозування збитковості, а також удосконалення існуючих стратегій управління ризиками в умовах військових дій. Такий підхід дозволить розробити практичні рекомендації для банківських установ щодо ефективного адаптування до надзвичайних умов військового конфлікту та підвищення їхньої фінансової стійкості.

Об'єктом дослідження є банківська система в умовах війни.

Предметом дослідження обрано антикризове управління та вплив воєнного стану на фінансову стабільність банків.

Методологія дослідження ґрунтується на комплексному застосуванні різноманітних підходів, що відображають ключові аспекти економічної теорії та управління ризиками в умовах війни.

Монографічний підхід: Ретельне вивчення наукових робіт та практичного досвіду у галузі антикризового управління та управління ризиками в умовах воєнного стану.

Порівняльний аналіз: Застосування порівняльного аналізу різних методів управління ризиками та стрес-тестування, які використовуються в банківській галузі різних країн, для визначення найбільш ефективних підходів.

Структурно-функціональний підхід: Дослідження системи корпоративного управління та внутрішньої організації банківських установ для виявлення можливостей оптимізації функцій та структур в умовах воєнного стану.

Методи прогнозування: Використання методів CHAID та E_{xh}. CHAID для прогнозування збитковості банків, що дозволяє систематизувати та адаптувати стратегії управління ризиками в умовах війни.

Основні результати дослідження:

Удосконалено та розроблено нові методи стрес-тестування, які враховують особливості фінансового стану банків під час військового стану. Основою вдосконалення є доповнення до стрес-тестування ризику втрати фінансової стійкості банків, враховуючи основні параметри реалізації макропруденційної політики та базування його наглядом на принципах законності, співрозмірності та гнучкості. Цей методи є інноваційними і можуть слугувати засобом для покращення прогнозування та адаптації до екстремальних обставин.

Удосконалено і застосовано нові методи прогнозування збитковості банків з використанням CHAID та E_{xh}. CHAID. Ці методи, спеціально

адаптовані до воєнного стану, можуть слугувати ефективним інструментом для визначення ризиків та розроблення стратегій управління.

Розроблені конкретні та практичні рекомендації для банків, спрямовані на управління ризиками в умовах воєнного стану. Це допоможе швидше адаптуватися до нових умов та зберегти фінансову стабільність у період воєнного стану.

Наукова новизна дослідження. Набув подальшого розвитку методичний підхід до прогнозування прибутковості банків в умовах війни.

Апробація результатів дослідження. Результати досліджень обговорювалися на Всеукраїнських наукових економічних читаннях «Актуальні вектори відновлювальної трансформації економіки України», присвячених пам'яті першого декана Інженерно-економічного факультету НУК професора В. Ч. Лі (Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, м. Миколаїв, 2023).

Обсяг та структура кваліфікаційної роботи. Робота складається з 68 сторінок, 29 джерел інформації, 2 додатків, 6 таблиць, 21 рисунків.

У першому розділі приділяється увага теоретичним питанням антикризового управління банками. Розкриваються основні поняття і принципи антикризового управління, розглядається ризик-менеджмент як інструмент антикризового управління, також аналізуються основні методи стрес-тестування.

У другому розділі виконується аналіз сучасного становища банківської діяльності. Аналізується вплив воєнного стану на фінансову стабільність банків, на їх рейтинги та заходи Національного банку щодо стабілізації фінансової системи під час війни.

У третьому розділі надаються рекомендації для вдосконалення антикризового управління в банках в умовах воєнного стану. Надається метод прогнозування збитковості банків з використанням математичного моделювання, рекомендації методів стрес-тестування та методи удосконалення управління ризиками банків в умовах воєнного стану.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ БАНКОМ

1.1. Основні поняття та принципи антикризового управління

Банківська діяльність з урахуванням її специфіки визнається однією з найбільш високоризикових сфер в економіці, через те, що її суть полягає у мобілізації (акумуляції) тимчасово вільних грошових коштів суб'єктів господарювання та наданні цих коштів фізичним та юридичним особам від імені банку, з використанням власних умов та за власний ризик. При розширенні, вдосконаленні існуючих банківських послуг і створенні нових, з'являються нові форми банківських ризиків та відбувається мутація наявних. Оскільки абсолютно уникнути ризиків неможливо, банківські установи повинні встановлювати ефективні системи управління ризиками.

Для того щоб дізнатися, що таке антикризове управління банком, спочатку треба зрозуміти що таке взагалі управління банком та його ризиками.

Саме поняття управління ризиками банку є чимось спільним між поняттями “управління” та “банківський ризик”. Тож спочатку охарактеризуємо ці поняття.

Банківський ризик неможливо охарактеризувати єдиним поняттям, науковці вирізняють різні тлумачення цього визначення, думки вітчизняних науковців наведено у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Підходи до визначення банківського ризику

Автор визначення	Суть	Ключові слова
Кочетигова Т.В., Алейнік А.Ю.	Банківський ризик – це невизначеність щодо настання тієї або іншої події в майбутньому. Ризик вимірюється ймовірністю того, що очікувана подія не відбудеться (чи відбудеться), а це призведе до небажаних наслідків. Сутність ризику полягає в можливості відхилення отриманого результату від запланованого як у позитивний, так і в негативний бік. [1]	Невизначеність, події, ймовірність, наслідки, можливість, результат

Продовження таблиці 1.1

Автор визначення	Суть	Ключові слова
Колодізев О.М., Плескун І.В.	Банківський ризик може розглядатися як ймовірність невідповідності обсягових, просторових та часових параметрів фінансових потоків банку очікуваним, можливість понесення кредитною організацією втрат або погіршення ліквідності, загроза втрати своїх ресурсів, невизначеність результату банківської діяльності, небезпека втрат, вартісне вираження події, що веде до втрат та характеристика діяльності, що відображає її невизначеність. [2]	Ймовірність, загроза, втрати, невідповідність, ресурси, події, невизначеність
Бобиль В. В.	Під категорією «банківський ризик» розуміється ймовірність відхилення від запланованих (очікуваних) показників діяльності банку через здійснення активно-пасивних операцій, їх організацію, стан корпоративного управління та вплив факторів зовнішнього середовища, наслідки якої можуть бути негативними, нульовими або позитивними. [3]	Ймовірність, відхилення, наслідки, середовище
Омельченко О.І., Рац О.М.	Банківський ризик можна розглядати як ймовірність відхилення обсягу, просторових і часових параметрів грошових потоків банку від очікуваних, здатність кредитної організації зазнати втрат або погіршення ліквідності, загроза втрати своїх ресурсів, невизначеність результат його діяльності, ризик збитків, подія, яка може спричинити збитки, виражені в грошовій формі, та характеристики, які відображають його невизначеність. [4]	Ймовірність, втрати, ресурси, подія, невизначеність
Коваленко В.В.	Банківський ризик слід розглядати як ймовірність недоотримання доходів або зменшення ринкової вартості капіталу банку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх чи внутрішніх чинників, стану корпоративного управління, а також потенційну можливість отримати додатковий прибуток у разі реалізації певних, прийнятних для банку, фінансових ризиків. [5]	Ймовірність, доходи, вартість капіталу, чинники, управління
Сукач О. М.	Банківський ризик – це ймовірність виникнення втрат у вигляді втрати активів, недоодержання запланованих доходів або появи додаткових видатків у результаті здійснення банком фінансових операцій. [6]	Ймовірність, втрати, результат

Джерело: складено автором

Проаналізувавши ці визначення можна дійти спільного, що банківський ризик розуміють як ймовірність настання умовного незапланованого явища, що може призвести до умовних ресурсних втрат.

Національний банк України (НБУ) визначає банківський ризик (ризик банківської діяльності) як [7] ймовірність того, що події, очікуванні або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал та/або надходження банку. Банківські ризики впливають із специфіки банківської діяльності, що здійснюється в умовах ринкових відносин, і означають імовірність одержання

доходів, менших від очікуваних, зниження вартості активності. Підвищення банківських ризиків призводять до значних фінансових втрат і навіть до банкрутства.

Підсумовуючи вищенаведені думки з приводу визначення, як автор даної роботи пропонує своє визначення банківського ризику, яке буде підходити до цієї роботи краще. Банківський ризик - це можливість збитків, які може зазнати банк через неправильне управління або несприятливі зміни на фінансовому ринку, що може призвести до втрат на активах, неплатоспроможності позичальників, змін в інтересах чи валютних курсах, а також інших непередбачуваних обставин. Банківський ризик виникає через природу банківської діяльності та може впливати на його фінансову стійкість та здатність виконувати свої функції.

Стан невизначеності є головною причиною виникнення ризиків, що пронизує середовище функціонування банківських установ, викликаний впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. Серед зовнішніх обставин, що призводять до виникнення ризиків, можна виділити політичні аспекти (наприклад, зміни у законодавстві або заборони на військові дії), соціально-економічні фактори (наприклад, інфляція або перетворення валютних норм), а також регіонально-галузеві відтінки (посилення конкуренції чи погіршення фінансового стану підприємств в конкретному регіоні).

Внутрішні джерела ризику включають політичні фактори (такі як втрата ліквідності або зниження дохідності операцій), операційні аспекти (наприклад, низький рівень кваліфікації персоналу), а також функціональні аспекти (як технологічні неполадки або правові неточності). Крім того, можна провести поділ ризикових факторів на контрольовані (тобто ті, що можуть бути урегульовані через управлінські рішення банку) та неконтрольовані; а також на визначені (для яких маємо повну та надійну інформацію) та невизначені (де відсутня інформація або вона неповна).

Таким чином, уникнення ризиків у сфері банківської діяльності практично незаперечно, зважаючи на суттєву невизначеність факторів. Отже, банки повинні усвідомлено та цілеспрямовано управляти цими ризиками.

Процес управління, у загальному значенні, є сукупністю пов'язаних дій, спрямованих на досягнення конкретної цілі. У рамках банківської діяльності, управління ризиками є процесом, в ході якого банківська установа ідентифікує ризики, оцінює їх величину, здійснює моніторинг та контроль своїх ризикових позицій, враховуючи взаємозв'язки між різними видами ризиків. Об'єктом управління ризиками в банку є конкретний процес, що відбувається в банківській установі та включає в себе виконання ряду певних етапів.

Аналіз наукових підходів до визначення антикризового управління показав, що це поняття розглядається як:

- комплекс заходів щодо виявлення кризотворчих факторів, профілактики, своєчасної діагностики, попередження і нейтралізації кризових явищ; [8]
- система управління, що має всебічний характер та спрямована на попередження та усунення несприятливих явищ; [9]
- комплексний процес, що об'єднує антикризові превентивні та реактивні заходи; [9]
- елемент системи протидії його банкрутству; [10, с]
- складник фінансової безпеки; [11]
- застосування соціально-економічних процедур оздоровлення. [12]

Отже, під антикризовим управлінням у банку слід розуміти комплекс заходів, які спрямовані на попередження несприятливих явищ, а у разі їх настання – застосування спеціальних процедур для ліквідації негативних наслідків.

Зазначений набір заходів повинен бути розроблений відповідно до особливостей кризи, її ступеня надзвичайності та сфери її впливу. Це особливо важливо для досягнення ефективності в управлінні кризовою ситуацією. Для

досягнення оптимальних результатів важливо також виконання єдиного плану дій на всіх рівнях управління банком. [13, с. 165]

Антикризове управління, в свою чергу, передбачає реалізацію на трьох рівнях: макрорівень, мезорівень і мікрорівень, як зображено на рисунку 1.1.

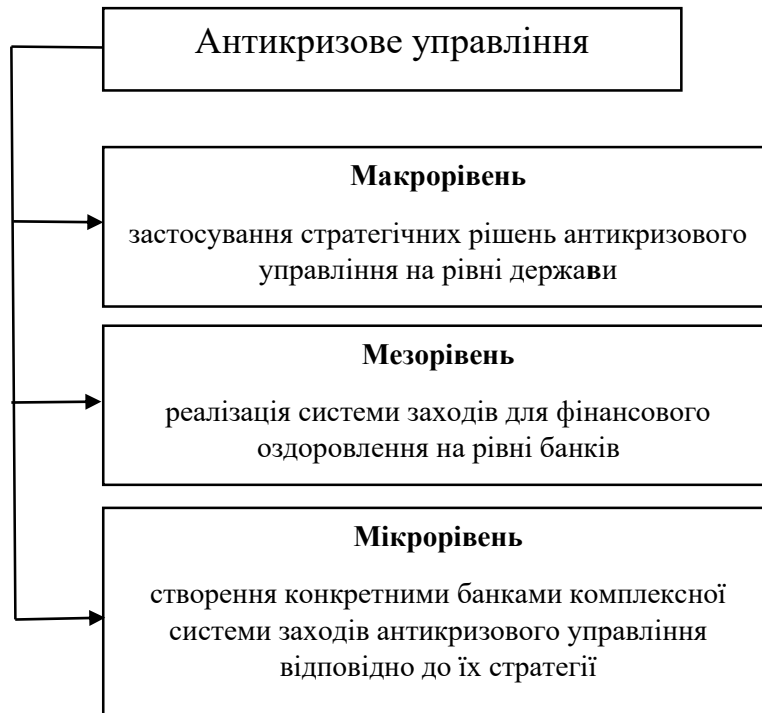


Рис. 1.1 Рівні антикризового управління

Джерело: [8]

У процесі антикризового управління використовуються різноманітні інструменти, включаючи фінансові, організаційні, маркетингові та аналітичні засоби для подолання кризового стану.

Головною метою фінансових інструментів антикризового управління є забезпечення фінансової стабільності банку. В цьому контексті розрізняють такі напрями антикризового управління: управління прибутковістю, управління ліквідністю, збільшення рівня капіталізації, управління активами та зобов'язаннями тощо. [13]

До організаційних інструментів антикризового управління належать реорганізація неплатоспроможних банків (шляхом злиття, виділення, приєднання, перетворення та реструктуризації), управління персоналом (включаючи визначення кадрової структури банку, формулювання ефективного кадрового потенціалу, скорочення робочого часу і кількості

підрозділів, які банк може обслуговувати), аутсорсинг (який дозволяє зосередитися на основній діяльності та передати частину ризику компаніям-аутсорсерам, що сприяє зменшенню витрат, підвищенню ефективності та спрощенню організаційної структури) тощо. [13]

Серед основних маркетингових методів важливо виділити створення позитивного іміджу банку та застосування бенчмаркінгу. Позитивний імідж банку формується завдяки комплексу маркетингових заходів, включаючи рекламні ініціативи, які мають інформаційний вплив на потенційних та існуючих клієнтів банку, а також соціально-значущі аспекти діяльності банку, які сприяють формуванню позитивного ставлення та довіри громадян до банку. Бенчмаркінг у банківському секторі, так само, як і в інших галузях, включає в себе постійний процес пошуку та оцінки діяльності та продуктів конкурентів, а також вивчення їх методів діяльності. [13, с. 166–167]

У контексті антикризового управління в банку, важливими аналітичними інструментами є метод вартісного аналізу (VAR), аналіз розривів ліквідності (GAR-аналіз), стрес- та бек-тестування. Ці інструменти дозволяють виявляти як поточні, так і потенційні кризові явища й загрози. [13, с. 167]

Побудова системи антикризового управління в банку визначається як комплексність засобів та інструментів, що базуються на принципах і механізмах управління. Ця система повинна бути побудована з урахуванням певних принципів, які наведено в таблиці 1.2.

Дотримання принципів антикризового управління, які наведені в таблиці 1.2, дозволяє створити ефективну систему запобігання кризовим ситуаціям та подіям і своєчасно уникати їх розвитку.

Таблиця 1.2

Основні принципи антикризового управління

Принцип	Сутність
Постійна готовність до реагування	Внаслідок впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на діяльність банків банківські установи повинні постійно бути готовими до порушення рівноваги
Превентивність	Спрямованість на попередження та ранню діагностику кризових явищ

Продовження таблиці 1.2

Принцип	Сутність
Об'єктивність	Врахування не тільки зовнішніх проявів кризи, а й причин та факторів її виникнення
Бюджетування та планування діяльності	Впровадження превентивного антикризового управління дозволяє розробити можливі сценарії кризових ситуацій та спланувати бюджет і потенційні витрати
Терміновість реагування	Кризи характеризуються високою динамічністю виникнення та розвитку, а, отже, вимагають швидкого реагування та впровадження антикризових заходів
Адекватність	Фінансові витрати на реалізацію застосовуваних антикризових заходів повинні відповідати глибині кризової ситуації
Системність	Єдність та комплексність антикризових заходів. Сприйняття банку як динамічної системи
Послідовність реагування	Проблеми мають вирішуватись у порядку їх настання та небезпечності
Адаптивність менеджменту	Гнучкість та швидке пристосування до змін зовнішнього та внутрішнього середовища
Пріоритетність використання власних ресурсів	У кризовій ситуації банк, в першу чергу, повинен розраховувати на власні фінансові ресурси, і тільки у випадку їх нестачі – на залучені
Ефективність	Спрямованість на отримання максимально можливого результату
Науковість	Антикризове управління має базуватись на наукових методах
Професіоналізм	Суб'єкти антикризового управління мають бути професійно підготовлені, володіти необхідними навичками та досвідом
Ситуативний підхід	Антикризові інструменти та заходи не є стандартизованими та можуть варіюватись в залежності від виду й характеру кризи
Орієнтація на довгостроковий результат та досягнення цілей	Застосовувані антикризові заходи не повинні мати негативний вплив на стратегічну перспективу банківської установи
Контроль	Необхідність контролю за виконанням антикризового плану та антикризових заходів
Оптимальність процедури санації	Під час проведення фінансової санації повинна бути вибрана найбільш ефективна її форма та заходи
Законність	Антикризове управління має базуватися на правових засадах

Джерело: [14, с. 141-142]

Антикризове управління в банку виконує різні функції, а саме: основні, зв'язуючі та специфічні (див. рисунок 2). [15, с. 223] Важливо відзначити, що основні функції є тими, які необхідні для забезпечення антикризового управління як загального управлінського процесу. Визначення специфічних функцій обумовлено безпосередніми особливостями антикризового управління як процесу. Роль зв'язуючих функцій полягає в установленні взаємозв'язку між основними та специфічними функціями з метою

забезпечення ефективності та безперервності антикризового управління як єдиного процесу (див. рисунок 1.2).



Рис. 1.2 Функції антикризового управління

Джерело: [15]

Залежно від того, на якій фазі кризи антикризове управління у банку реалізується, можна виділити такі його види: превентивне та реактивне.

Поділ антикризового управління на реактивне та превентивне типи, як показано на рисунку 1.3, дозволяє зробити наступні висновки. Реактивне антикризове управління характеризується чіткими та конкретними цілями, плануванням і впровадженням заходів, і зазвичай спрямоване на вирішення кризової ситуації з мінімальною кількістю заходів для досягнення докризового стану банку. З іншого боку, превентивне антикризове управління базується на загальних цілях, що формуються на етапі планування.



Рис. 1.3 Види антикризового управління залежно від фази кризи
Джерело: [14, 61]

В умовах постійної нестабільності економічного та фінансового середовища особливо актуальним є превентивне антикризове управління. На цьому етапі важливим є постійний моніторинг фінансового стану банку та діагностика ймовірності виникнення кризових ситуацій. Моніторинг - це систематичне спостереження за об'єктами, явищами та процесами, яке забезпечує збір та аналіз даних для подальшої діагностики, аналізу тенденцій та прогнозування з метою ухвалення управлінських рішень. [16, с. 13] Цей моніторинг передбачає проведення таких процедур, як нагляд за об'єктом моніторингу, розроблення критеріїв оцінки стану банку, періодичний збір даних відповідно до визначених критеріїв, аналіз та обробка інформації, а також розроблення висновків. Моніторинг в якості складової превентивного антикризового менеджменту повинен здійснюватися банківською установою

періодично. На основі результатів моніторингу робиться висновок щодо стабільності стану. [14]

Якщо під час моніторингу виявляються негативні відхилення від нормативних значень досліджуваних параметрів, необхідно провести діагностику фінансового стану банку. Діагностика проводиться періодично з систематичністю або за необхідністю та передбачає глибокий аналіз. Якщо діагностика показує, що в діяльності банку починають розвиватися кризові явища або ймовірність виникнення кризи досить велика, застосовуються інструменти реактивного антикризового управління. Такі інструменти можуть різнитися в залежності від типу кризової ситуації, її серйозності та особливостей діяльності банку.

Після проведення заходів, спрямованих на мінімізацію і нейтралізацію кризи, можливі два основних сценарії подальшого розвитку подій [14, с. 64]:

- У випадку успішного подолання кризи, необхідно стабілізувати ситуацію і виправити негативні наслідки. Після цього банк може повернутися до звичайного режиму превентивного антикризового управління.
- У разі, якщо криза призвела до серйозних руйнівних наслідків і фінансова санація не призвела до позитивних результатів, проводиться процедура ліквідації.

Важливо враховувати, що управління ризиком означає здатність знизити ризик до прийнятного для конкретної організації межі. Дослідження прийнятного ризику привело до розробки концепції такого ризику. Визначення цього рівня є пріоритетом керівництва організації, і ця межа може різнитися в різних галузях та в різні періоди діяльності.

Кількісний підхід до оцінки ризиків включає визначення показників, які дозволяють оцінити значущість різних ризикових факторів. При визначенні таких показників слід дотримуватися кількох принципів:

- бути чітко визначені та відображати суть факторів, що оцінюються.
- бути об'єктивно вимірними;

- базуватися на доступних даних, ідеально - на інформації з інформаційних систем кредитної організації;
- для одного виду ризику може встановлюватися більше одного показника.

Ці показники можуть включати частку резервів, рівень простроченої заборгованості, зменшення чистого процентного доходу, вимоги до капіталу, втрати в результаті стрес-тестування та інші параметри, рекомендовані регулятором або розроблені внутрішніми моделями.

Загалом, аналіз кожного типу ризику дозволяє розкласти його на компоненти для подальшого аналізу, зменшити невизначеність і уникнути негативних наслідків:

Таблиця 1.3

Види ризиків у ризик-менеджменті

Назва ризику	Характеристика
Кредитний ризик	- Масштаби кредитів, що перевищують 5% активів. - Велика кількість низькоякісних кредитів (3-5 категорії) більше 30% портфеля кредитів. - Прострочена заборгованість більше 10% портфеля кредитів. - Списання безнадійної заборгованості понад 1% від власних коштів банку. - Велика концентрація кредитів одному позичальнику, незабезпечених, більше 5% від капіталу банку.
Ризик ліквідності	- Невідповідність коефіцієнта ліквідності та лімітів, призводить до перевищення (дефіциту) ліквідності. - Залучення більше 70% ресурсів "за потребою" та понад 50% від одного кредитора. - непогашені кредити та відсотки становлять більше 10% портфеля кредитів.
Операційний ризик	- Збільшення операційних збитків та інших факторів, операційного ризику більше 30% встановлених лімітів. - Висока текучість персоналу та низька кваліфікація. - Недостатній внутрішній контроль, який призводить до численних порушень.
Ринковий ризик	- Обсяг операцій з окремими фінансовими інструментами більше 5% активів банку або сумарна величина відкритих валютних позицій наближається до 9,95% від капіталу банку. - Порушення при здійсненні нових операцій з цінними паперами та іншими фінансовими інструментами. - Різкі коливання цін на цінні папери і валютний курс. - Втрати по портфелю цінних паперів перевищують 20% їх балансової вартості.

Продовження таблиці 1.3

Комплаєнс-ризик і репутаційний ризик	- Юридичні збитки та інші чинники юридичного ризику, перевищують граничні значення, встановлені правлінням банку. - Затримка платежів та повернення депозитів триває більше трьох робочих днів.
Стратегічний ризик	- Невиконання основних показників стратегії розвитку, банку, супроводжується збитками.
Інвестиційний ризик	- Концентрація інвестицій та загальні інвестиції, перевищують нормативи. - Торгівля фінансовими інструментами становить більше 5% активів банку.

Джерело: розроблено автором

Аналізуючи таблицю з ризиками банківської діяльності, можна визначити головні моменти. Перш за все, кредитний ризик є основним серед них, і банкам важливо дотримуватися нормативів щодо розміру кредитного портфеля та якості кредитів, щоб уникнути великих втрат. Ризик ліквідності також важливий, і банки повинні ретельно враховувати свої джерела фінансування та управляти ліквідністю. Операційний ризик вимагає підтримки внутрішнього контролю та контролю за персоналом для запобігання фінансовим втратам. Ринковий ризик вимагає уваги до управління портфелем цінних паперів і валютними операціями. COMPLAINT-ризик і репутаційний ризик можуть виникнути з порушень законодавства та недоліків в управлінні, тому банки повинні своєчасно реагувати на їх виникнення.

Отже, враховуючи вищесказане, можна дійти таких висновків: Аналіз наукових підходів щодо антикризового управління в банку визначає його як "комплекс заходів для попередження та ліквідації негативних наслідків". Він ефективний на умові виконання єдиного плану дій на всіх рівнях банку. Антикризове управління в банку включає фінансові, організаційні, маркетингові та аналітичні інструменти. Засоби інтегруються на основі принципів, включаючи готовність до реагування, превентивність та багато інших. Антикризове управління виконує різні функції, такі як основні,

специфічні та пов'язуючі. Існують два види антикризового управління, превентивне та реактивне, залежно від фази кризи. Перед кризою проводиться моніторинг і діагностика, щоб виявити та уникнути негативних наслідків. В разі кризи застосовуються реактивні заходи. Після цього може настане стабілізація або ліквідація банку. Оцінка банківських ризиків є найважливішим завданням будь-якого банку для забезпечення ефективного функціонування банківської установи. Вибір правильного методу оцінки банківських ризиків дозволить підвищити надійність, стабільність та конкурентоспроможність банківської системи, що позитивно впливатиме на загальний економічний стан країни.

1.2. Ризик менеджмент як інструмент антикризового управління банком

Сучасна банківська система стикається зі значними викликами, що вимагають негайних реакцій від менеджерів, особливо у контексті економічних та фінансових змін. Ці зміни перш за все відображаються на фінансовому ринку, а потім мають вплив і на політичну, соціальну та громадську сферу України в цілому. Різкі коливання на фондовому та валютному ринках, зміни у законодавстві, вимоги регуляторів та нестабільна фінансова політика вимагають не лише спільної роботи у банківській сфері та економіці загалом, але й новаторських підходів до управління як окремим банком, так і банківською системою в цілому.

Рациональне використання матеріальних і трудових ресурсів передбачає досягнення мети при мінімальних затратах і максимальній ефективності, що можливо лише в процесі ефективного управління. Вимоги щодо організації роботи формує час, вимагаючи від банківського менеджменту конкретних та реальних результатів.

З огляду на вище зазначене, в умовах об'єктивного існування ризику виникла потреба в певному механізмі, який дозволяє врахувати останній при прийнятті управлінських рішень, який надбав назви ризик-менеджмент. Ризик-менеджмент є одним із ключових аспектів сучасного управління та досліджує проблеми, пов'язані із управлінням ризиками, що виникають у діяльності господарських організацій.

Ризик-менеджмент представляє собою комплекс методів, стратегій та заходів, спрямованих на передбачення можливих ризикових ситуацій та управління їхніми наслідками. [17, с. 153] Відповідно до Методичних рекомендацій для банків України, ризик-менеджмент - це система управління ризиками, що включає стратегічні та тактичні аспекти, спрямовані на досягнення ключових бізнес-цілей банку. Ефективний ризик-менеджмент передбачає наявність системи управління, ідентифікації та вимірювання ризиків, а також систему супроводження (моніторинг та контроль). [18]

Згідно з висловлюванням О.М. Кузьмака, ризик-менеджмент можна розглядати як ціленаправлені заходи для розвитку банківської діяльності та зменшення можливих збитків. Його ефективність суттєво залежить від швидкості реакції на зміни на ринку, економічній ситуації та фінансовому стані банку. Для успішного функціонування, він повинен базуватися на глибокому розумінні методів управління ризиками в банківській сфері та вмінні швидко та правильно оцінювати конкретні економічні умови, знаходячи оптимальні вихідні рішення для зміцнення фінансової стійкості. [19]

З точки зору науки, система ризик-менеджменту повинна базуватися на науково підтверджених методологічних підходах, які враховують реалії банківської справи, передові технології та світовий досвід управління ризиками. У контексті глобалізації та інтеграції банківського бізнесу, зростаюча конкуренція та загрози кредитної безпеки вимагають підвищення фінансової стійкості та оптимізації балансу між ризиком та доходністю.

Слід зауважити, що будь-яка система повинна включати у себе чітко визначені завдання, принципи, функції, об'єкти та суб'єкти управління, а також методи та інструменти для досягнення своєї мети. Відповідно до цього, структурно-логічна схема системи ризик-менеджменту в банку наведена на рисунку 1.4.

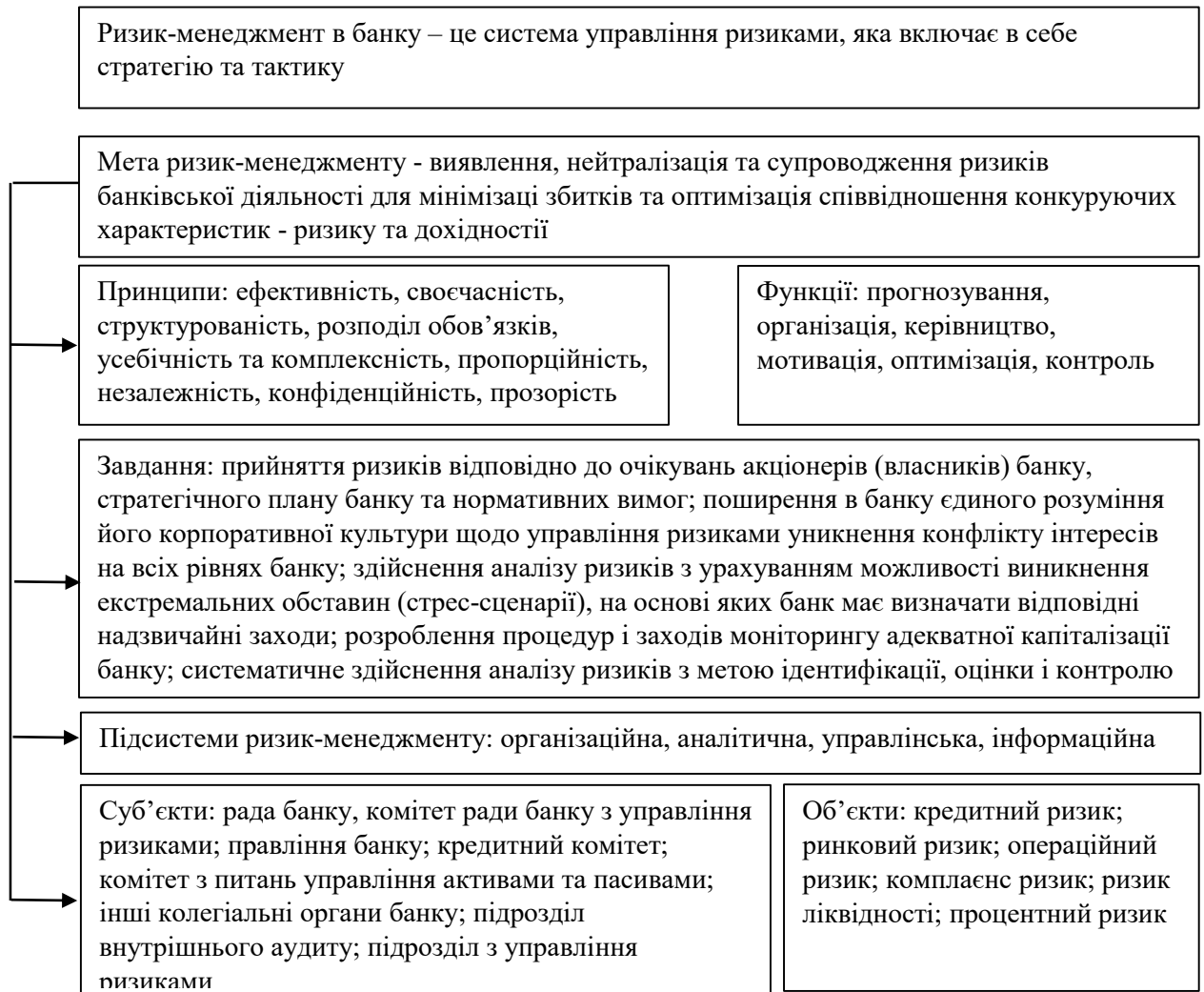


Рис. 1.4 Схема системи ризик-менеджменту в банку

Джерело: [23]

Під час дослідження принципів системи ризик-менеджменту, автор акцентує увагу на аспектах, пов'язаних саме з ризик-менеджментом, а не з управлінням банківськими ризиками. Наприклад, серед принципів системи управління банківськими ризиками А.О. Старостін та В.А. Кравченко відзначають принцип усвідомлення прийняття ризику, керованість прийнятим

ризиком, економічність управління та порівняння рівня прийнятих ризиків з можливостями підприємства. [20]

Отже, кожний банк розробляє комплексну, адаптовану та результативну систему ризик-менеджменту, яка враховує особливості своєї діяльності, характер операцій, обсяги, профіль ризиків та системну важливість банку. Ця система відповідає наступним принципам: ефективність, своєчасність, структурованість, розподіл обов'язків, усебічність та комплексність, пропорційність, незалежність, конфіденційність, прозорість.

Сутність ризик-менеджменту проявляється через виконання різних функцій. М.Д. Баладжи виділяє наступні функції ризик-менеджменту: прогнозування стану розвитку об'єкта управління на основі наявних тенденцій, формування організаційної структури управління ризиком, розробка основних положень та інструкцій ризик-менеджменту, забезпечення узгодженості роботи всієї команди ризик-менеджменту, мотивація працівників усіх ланок управління ризиком, контроль функціонування системи ризик-менеджменту та коригування відхилень від намічених результатів. [18]

В.В. Бобиль розглядає функції фінансового та організаційного менеджменту банку. До функцій фінансового менеджменту банку автор відносить: аналіз інформації, планування, регулювання, контроль. До функцій організаційного менеджменту віднесено організацію, планування, мотивацію та контроль. [21]

Система ризик-менеджменту, яка є частиною стратегічного управління фінансовою стійкістю банку, повинна виконувати ряд функцій: методологічну – розробка нормативних положень, системи вимог до звітності та документообігу, системи розподілу повноважень в процесі прийняття рішень; аналітичну – створення єдиного інформаційно-аналітичного простору, оцінка можливих збитків та ймовірності їх настання; регулюючу – управління активами і пасивами, ціноутворення банківських продуктів та послуг,

реалізація кредитної політики, встановлення нормативів і лімітів; контрольну – моніторинг, аудит, фінансова безпека. [22]

Служба ризик-менеджменту в банку повинна виконувати такі завдання: визначати політику та стратегію управління ризиком; забезпечувати управління ризиком на стратегічному та операційному рівнях; будувати культуру усвідомлення ризику в організації, включаючи відповідне навчання; визначати внутрішню політику щодо ризиків та структури бізнес-підрозділів; розробляти та розглядати процеси ризик-менеджменту; координувати різні функціональні напрямки діяльності, які передбачають консультування з питань управління ризиком в банку; розробляти процеси реагування на ризик, включаючи програми дій на випадок надзвичайних ситуацій та забезпечення безперервності бізнесу.

Система ризик-менеджменту в банку охоплює наступні аспекти:

Стратегія: визначення та затвердження рівня "апетиту до ризиків", структура та організація управління ризиками.

Напрями підтримки бізнесу: ефективне прийняття рішень щодо ризиків, оптимальне використання ресурсів, встановлення політик і процедур для контролю над ризиками.

Моніторинг і контроль: звітність, яка включає управлінську та зовнішню звітність, дотримання вимог національної нормативної бази, а також використання засобів вимірювання ризиків, таких як рейтинги та карти бальної оцінки.

Структура ризик-менеджменту в банку відображає вплив процесів у різних галузях економіки. Дослідження банківських ризиків проводиться за допомогою системного підходу, який розглядає банківську діяльність як відкриту динамічну систему з важливими внутрішніми і зовнішніми зв'язками. Зниження банківських ризиків досягається оптимізацією цієї системи. Використання системного підходу вимагає визначення основних зв'язків між елементами системи банківських ризиків через встановлення принципів, компонентів, факторів та параметрів, які розглянуті в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Застосування елементів системного підходу в у формуванні системи
ризик-менеджменту в банку

Назва	Характеристика
Принципи	
Методологічний	Визначають концептуальні загальні положення і не залежать від специфіки ризику, що досліджується. До них належать однотиповість, коректність, комплексність, взаємозалежність
Методичний	Безпосередньо пов'язані з видом діяльності, його специфікою. До них належать, різносприятливість, динамічність, узгодженість
Операційний	Пов'язані з наявністю, достовірністю, однозначністю інформації і можливостями її обробки. До них належать моделювання і симплексний зв'язок
Компоненти	
Гностичний	Накопичення та аналіз нової інформації про реальні та потенційні системи управління банками
Проектний	Пов'язаний з плануванням та прогнозуванням банківської діяльності у напрямку досягнення цілей, пов'язаних з мінімізацією ризиків та наслідків від їх реалізації
Конструктивний	Дії щодо відбору і формування механізму впливу на систему банківських ризиків
Комунікативний	Відображає процеси, пов'язані з встановленням доцільної взаємодії між суб'єктами банківської діяльності у процесі функціонування банків як організацій фінансового ринку
Конструктивний	Дії щодо відбору і формування механізму впливу на систему банківських ризиків
Фактори	
Ресурсний	Розробка системних заходів фінансово-кредитного, інноваційного, організаційного, законодавчого регулювання банківської системи з метою зниження її ризикованості
Управління системними процесами	Розробка управлінської інформації, її розповсюдження на підсистеми банківської діяльності, контроль і коригування реагування суб'єктів системи на інформацію, що отримується
Реалізація регулюючого впливу	Отримання очікуваного ефекту від розповсюдження управлінської інформації між різними суб'єктами банківської системи
Параметри	
Базові параметри функціонування різних елементів банківської системи	Обсяги власних капіталів, залучених і запозичених коштів; рівні рентабельності; фінансова стійкість; конкурентна позиція
Інтегральні системні якості банківських ризиків	Об'єднання різних елементів систем банківської діяльності і банківських ризиків у цілісний об'єкт

Джерело: [17, с. 319-320]

Банки, як фінансові посередники, управляють ризиками, що виникають між кредиторами та боржниками. Організація системи ризик-менеджменту

має ключове значення для їхньої діяльності. Згідно з передовою практикою корпоративного управління та ризик-менеджменту в банку, існують різні гравці, такі як органи регулювання, законодавчі органи, органи нагляду, акціонери, спостережна рада, правління, внутрішні та зовнішні аудитори, кожен з яких має визначені обов'язки щодо конкретної зони ризику.

Для ефективної системи ризик-менеджменту в банку важлива згладжена організаційна структура та функціонування підсистем. Організаційна підсистема передбачає визначення структурних підрозділів, які відповідатимуть за управління конкретними ризиками. Ця система має забезпечити оптимальний розподіл цілей та завдань між різними підрозділами банку та їхніми працівниками.

Таблиця 1.5

Учасники системи ризик-менеджменту банку

Ключові гравці	Відповідальність за управління ризиком	Ступінь важливості	
		Рівень політик	Операційний рівень
Законодавчі органи та органи регулювання	Оптимізація	Критична	Відсутня
Банківський нагляд	Моніторинг	Непряма	Непряма
Акціонери	Призначення ключових гравців	Непряма	Непряма
Спостережна Рада	Визначення політики	Критична	Непряма
Правління	Реалізація політики	Критична	Непряма
Внутрішній аудит	Перевірка дотримання й надання допомоги	Непряма	Критична
Зовнішні аудитори	Оцінка й надання висновків	Непряма	Критична
Клієнти/ зацікавлені сторони	Відповідальна поведінка	Відсутня	Непряма

Джерело: [23]

Організаційна підсистема ризик-менеджменту повинна вирішувати питання, що стосуються структури та організації системи управління ризиками в банку. Це включає визначення функцій, типів ризиків та інші аспекти, такі як стратегії на середньо- та довгостроковий період, формування банківських продуктів, спеціалізація банку, та структуру системи ризик-менеджменту.

Організаційна підсистема повинна відповідати певним принципам, включаючи незалежність від тих, хто приймає ризик, інтеграцію всіх профілів ризику в усіх сферах банківської діяльності, визначення обов'язків структур виконавчих комітетів щодо управління ризиками, а також забезпечення належного стратегічного та тактичного управління ризиками. Важливо також мати чітку структуру, визначення обов'язків та заходи у разі порушень.

Управлінська підсистема передбачає делегування повноважень структурним одиницям для управління ризиками та прийняття рішень щодо їх мінімізації чи уникнення. Рада банку несе повну відповідальність за управління ризиками, з якими банк може стикатися під час своєї діяльності.

Для належного управління ризиками банку, Рада повинна мати достатні знання і досвід для розуміння всіх суттєвих ризиків, з якими стикається банк, включаючи ті, що пов'язані із новими продуктами. Важливо інтегрувати культуру управління ризиками у корпоративну культуру банку та постійно підтримувати сильну культуру управління ризиками. Рада повинна виділяти достатні ресурси для участі в управлінні ризиками та забезпечення ефективності його контролю. До того ж, важливо мати належну організаційну структуру, інформаційні системи та внутрішні контролю, які забезпечують ефективне управління ризиками. Система оплати праці також повинна сприяти ефективному управлінню ризиками, не стимулюючи надмірний рівень ризику. Рада повинна сприяти створенню регулярних та прозорих механізмів комунікації всередині організації.

Комітет Ради з управління ризиками відповідає за ефективність системи ризик-менеджменту. Це включає розробку внутрішньобанківських документів з управління ризиками, розробку бюджету підрозділів з управління ризиками та контролю за дотриманням норм (комплаєнс), а також моніторинг повноти, достовірності та своєчасності звітності Національному банку України. Комітет також контролює виконання рекомендацій та зауважень внутрішнього аудиту, зовнішніх аудиторів, Національного банку України та інших наглядових органів.

Правління банку впроваджує стратегії, політики, культуру управління ризиками, системи управління ризиками та внутрішнього контролю, затверджені Радою банку. Це передбачає комплексне та незалежне управління ризиками та контроль дотримання норм (комплаєнс). Правління також поважає та виконує вимоги щодо незалежного виконання обов'язків підрозділами управління ризиками та контролю дотримання норм (комплаєнс), не втручаючись у їх виконання.

Підрозділ контролю за дотриманням норм (комплаєнс) має на меті забезпечення ефективності управління ризиками та виконує ряд важливих функцій. Він відповідає за контроль за дотриманням банком норм законодавства, регуляторного середовища, внутрішньобанківських документів та стандартів саморегулювних організацій, що стосуються банку. Підрозділ веде моніторинг змін у законодавстві, регуляторному середовищі та внутрішньобанківських документах, оцінює їх вплив на процеси та процедури банку і контролює імплементацію змін у внутрішньобанківські документи. Крім того, він надає консультації керівництву банку з питань дотримання законодавства та інших документів, які застосовуються до банку, та забезпечує навчання та обізнаність працівників банку щодо відповідності нормам законодавства та культурі управління ризиками.

Крім того, банк встановлює профільні комітети для ефективного управління основними ризиками (кредитним, ринковим, операційним). Комітет з кредитного ризику встановлює кредитні ліміти, розглядає пропозиції щодо кредитів, надає рекомендації Правлінню з питань кредитів, що перевищують рівень делегованих повноважень, та затверджує рішення про передачу кредитів службі реструктуризації та повернення. Комітет з політики кредитного ризику визначає термінологію управління кредитним та трансфертним ризиком, гармонізує практику управління ризиками та встановлює визначення кредитного та трансфертного ризиків. Комітет з ринкового ризику затверджує структури трейдингового ризику, визначає

ліміти трейдингового ризику та коефіцієнти ризику для трейдингових продуктів.

Ці комітети допомагають банку ефективно управляти ризиками, сприяють єдності процесів ухвалення рішень, вимірювання ризиків, визначення рейтингу ризиків та методик RAROC, формування резервів та контролю.

1.3. Теоретичні засади стрес-тестування

У контексті фінансової нестабільності набуває важливості вдосконалення методів оцінки ризиків на різних рівнях, як макро-, так і мікроекономічному. Один із таких методів, який залишається актуальним протягом останнього десятиліття як для регуляторів банківської сфери, так і для самих банків, – це стрес-тестування. Розвиток цього інструменту був спонуканий численними фінансовими кризами, які почалися ще у 90-х роках минулого століття і які підкреслили важливість детального вивчення уразливості фінансового сектора. У відповідь на це, Міжнародний валютний фонд (МВФ) спільно з регуляторами і фінансово-кредитними установами різних країн посилив роботу з розвитку інструментів аналізу фінансової стабільності. Стрес-тестування, що стало невід'ємною частиною цього аналітичного інструментарію, широко використовується як засіб управління ризиками фінансовими організаціями. Поступово воно почало застосовуватися в більш широкому контексті для вимірювання чутливості різних груп інститутів (таких, як комерційні банки) чи навіть цілої фінансової системи до загальних шоків. Стрес-тестування, яке є одним із видів тестування, оцінює надійність та стійкість системи в умовах перевищення нормального функціонування. Результати стрес-тестування дозволяють виявити стійкість системи під більшим навантаженням, ніж це допустимо в нормальних умовах. Як сучасний інструмент управління ризиками, стрес-тестування дозволяє оцінити максимальні очікувані втрати окремих банків та

банківського сектора в цілому, залежно від глобальних і специфічних економічних тенденцій в конкретній країні.

Національний банк України визначає стрес-тестування як метод кількісної оцінки ризику, який полягає у визначенні величини неузгодженої позиції, що ставить банк під ризик, та визначенні шокової величини зміни зовнішнього фактора, такого як валютний курс або процентна ставка тощо. [24]

Комбінація цих величин дає уявлення про можливі збитки чи прибуток, який отримає банк, якщо події розвиватимуться за певними припущеннями. Інше поширене визначення стрес-тестування - це оцінка потенційного впливу на фінансовий стан кредитної організації внаслідок заданих змін у факторах ризику, які відповідають винятковим, але ймовірним подіям.

Ці визначення доцільно узагальнити таким чином: це процес перевірки банківської системи на стійкість при можливій зміні тих чи інших умов її функціонування (при стресових станах).

Загальною метою стрес-тестування є оцінка можливих збитків банківської системи при настанні певних подій. Цей процес полягає в перевірці стійкості банківської системи при можливих змінах умов її функціонування, спричинених стресовими ситуаціями. В результаті аналізу визначається, при яких умовах (факторах) банк потрапляє у критичний стан. Сценарій стану банку в стрес-умовах ретельно розглядається.

Стрес-тестування є необхідним з тієї простої причини, що воно дозволяє прогнозувати можливі зміни в системі на ранніх етапах та вживати заходів для запобігання стресу або, в разі його настання, знаходити оптимальні шляхи реакції системи. Це стосується як окремих банків, так і банківської системи в цілому, яка є складовою національної та світової економічних систем. Отже, будь-яка методика стрес-тестування містить оцінку факторів, які впливають на рівень ризику банку.

Макроекономічне стрес-тестування різних видів ризику може бути проведене двома основними методами. Перший метод - це підхід "знизу-

вверх" (bottom-up), коли кожен банк проводить стрес-тестування окремих видів ризику за заданих сценарних умов. Отримані результати надсилаються до центрального банку країни. Другий метод - це підхід "зверху-вниз" (top-down), коли наглядовий орган самостійно проводить стрес-тестування на основі агрегованих даних банків країни. Цей підхід допомагає уникнути проблеми зіставлення різних методологій, що використовуються різними банками.

Однією з основних методик стрес-тестування є тест чутливості, який дозволяє визначити реакцію банку на зміни різних ризикових факторів. Ще однією методикою є сценарний аналіз, який передбачає визначення можливих подій та їх впливу на фінансовий стан банку. Ці методи допомагають зрозуміти можливі ризики та збитки, які може зазнати банк чи банківська система в цілому при настанні непередбачених обставин.

У випадку сценарного аналізу джерело стресу чітко визначено, так само, як і параметри фінансових ризиків, які цей стрес може впливати. Навпаки, при аналізі чутливості джерело стресу не фіксується, і спочатку визначаються параметри фінансових ризиків. Ще однією відмінністю є те, що часовий горизонт для аналізу чутливості зазвичай коротший (зазвичай оцінюються одноразові зміни), на відміну від сценарних стрес-тестів.

Сценарні стрес-тести зазвичай базуються на двох основних підходах: "портфельному" та "подієвому". У портфельному підході конструювання сценарію розпочинається з аналізу ризиків, вразливості яких обговорюють ризик-менеджери компанії. Після визначення цих вразливостей формуються можливі сценарії, в межах яких відбуваються стресові прояви цих вразливостей. Наприклад, у банках, де процентний ризик є основним джерелом ризику, сценарії формуються щодо коливань процентних ставок.

Підхід "подієвого" сценарію передбачає конструювання сценарію на основі можливих подій та їх впливу на відповідні ризикові фактори у портфелі банку. У обох цих підходах сценарій може бути історичним, гіпотетичним або максимальних втрат.

У історичних сценаріях використовуються негативні зміни факторів ризику, які спостерігалися в минулому, в той час як у гіпотетичних сценаріях використовуються зміни, які можливі, але не спостерігалися раніше. Історичні сценарії мають переваги у простоті визначення та надійності (такі події вже траплялися). Однак вони не враховують можливих змін на ринку. Гіпотетичні сценарії усувають цей недолік, але вимагають більше ресурсів.

Сценарій максимальних втрат розглядає найгірше поєднання факторів ризику. При аналізі цілеспрямовано не так важливий сам результат, який вказує на запас міцності банку, але важливий профіль ризиків, який дозволяє визначити найбільш істотні загрози і вжити необхідних заходів обережності.

При аналізі чутливості оцінюється вплив раптової зміни чутливості фактора ризику при незмінних інших умовах. Ці тести можуть бути проведені відносно швидко і використовуються для формування первинних оцінок. Вони, хоча є досить абстрактними, відзначаються великою наочністю, що робить їх практично застосовними. Отримані кількісні результати під час стрес-тестування є лише приблизною оцінкою потенційних втрат і не повинні розглядатися як точний прогноз рівня вразливості в умовах кризи. Стрес-тестування надає лише інформацію, яка допомагає більш повно оцінити стійкість банківського сектору, роблячи його важливим, але не єдиним інструментом аналізу.

Стрес-тестування в Європейському Союзі проводиться за наказом Ради міністрів ЄС з питань економіки та фінансів та координується Європейським комітетом органів банківського нагляду спільно з Європейським центральним банком, національними наглядовими органами і Європейською Комісією. Ця процедура спрямована на оцінку загальної стійкості європейського банківського сектора та здатності банків витримувати можливі подальші потрясіння від кредитних, ринкових і суверенних ризиків.

Враховуючи світовий досвід та рекомендації, що містяться в Основних принципах ефективного банківського нагляду, розроблених Базельським комітетом з банківського нагляду, банкам рекомендується здійснювати стрес-

тестування за такими видами ризиків: кредитний ризик, ризик ліквідності, ринковий ризик (валютний ризик, ризик зміни процентної ставки) та операційний ризик.

Узагальнюючи європейський підхід, можна виділити чотири основні методи стрес-тестування: метод еластичності, метод оцінки втрат, сценарний метод та індексний метод.

Найпоширеніші методи стрес-тестування в Україні - це сценарний аналіз та аналіз чутливості. Для порівняння цих підходів із загальноприйнятими назвами методів стрес-тестування в Україні зручно відобразити їх у таблиці (табл 1.6).

Таблиця 1.6

Методи проведення стрес-тестування

Назва методу стрес-тестування в Україні	Назва методу стрес-тестування за загальносвітовим підходом (рекомендації МВФ та Світового банку)	Назва методу стрес-тестування за європейським підходом (Базельським підходом)
Сценарний аналіз	Аналіз ймовірно- невизначених подій	Метод еластичностей
Аналіз чутливості	Аналіз найбільш ймовірних подій	Метод оцінки втрат
	Аналіз помірно- несприятливих подій	Сценарний аналіз
	Аналіз надзвичайних подій «виняткових, але можливих»	Індексний метод

Джерело: [25]

Перший метод - метод еластичності - найчастіше використовується в країнах, де існує нестабільність у часі щодо кількісної оцінки економічних зв'язків, відсутні надійні або реалістичні прогнози параметрів економічної політики, а також велика роль тіньового сектору в економіці країни. Сутність цього методу полягає у визначенні односторонньої зміни об'єкта стрес-тесту

внаслідок раптових змін значень основних економічних показників, зокрема відсоткової ставки та валютного курсу.

Метод еластичностей у стрес-тестуванні характеризується синтезом математичних інструментів і аналітичних експертних оцінок стосовно впливу зовнішніх і внутрішніх факторів-чинників. Результати цього методу виражаються у вигляді кривої еластичності зміни показників діяльності банку в результаті зміни економічного середовища. Цей метод може використовуватися в будь-якій системі і не залежить від її рівня. Однак результати, отримані за цим методом, не містять інформації щодо подальшої поведінки об'єкта, який зазнав змін внаслідок шокового впливу макропоказників, а також характеру впливу об'єкта стрес-тестування на інші показники фінансової стабільності.

Другий метод оцінки втрат пов'язаний з аналізом найбільш імовірних подій або визначенням втрат унаслідок реалізації економічних ризиків. Оцінка ризику в цьому випадку базується на очікуваних втратах, які можуть виникнути внаслідок конкретних подій. Цей метод допомагає визначити найважливіші статистичні характеристики певних подій і використовується для управлінських рішень.

Третій метод – сценарний – включає аналіз помірно-несприятливих подій, що дозволяє виявити максимальний обсяг збитку, який може зазнати банк за певний період часу за заданої ймовірності. Цей метод порівнює базовий прогноз динаміки об'єкта стрес-тестування за різних шоків від економічного середовища.

Четвертий метод – індексний – використовує побудову «індексів ризику». Динаміка цих індексів визначається сукупним впливом основних ризиків, які впливають на стабільність об'єкта. Результати цього методу є наочними і легко зрозумілими, проте його застосування доцільно лише в рамках окремої системи – на макро- чи мікрорівні.

Подальший розгляд та методи удосконалення стрес-тестування наведено у пункті 3.2 даної роботи.

Таким чином, стрес-тестування банків включає ряд методів і підходів для визначення впливу різних ризиків на фінансову стійкість банків. Основні методи стрес-тестування включають метод еластичностей, метод оцінки втрат, сценарний метод і індексний метод.

Висновки до першого розділу:

1) Антикризове управління банку - це комплекс заходів, які спрямовані на попередження несприятливих явищ, а у разі їх настання – застосування спеціальних процедур для ліквідації негативних наслідків. Антикризове управління передбачає реалізацію на трьох рівнях: макрорівень, мезорівень і мікрорівень. Існують основні, зв'язуючі та специфічні функції антикризового управління. Антикризове управління буває двох видів: превентивне та реактивне, залежно від фази кризи. Оцінка банківських ризиків є найважливішим завданням будь-якого банку для забезпечення ефективного функціонування банківської установи.

2) Ризик-менеджмент представляє собою комплекс методів, стратегій та заходів, спрямованих на передбачення можливих ризикових ситуацій та управління їхніми наслідками. Для ефективної системи ризик-менеджменту в банку важлива згладжена організаційна структура та функціонування підсистем. Організаційна підсистема передбачає визначення структурних підрозділів, які відповідатимуть за управління конкретними ризиками. Ця система має забезпечити оптимальний розподіл цілей та завдань між різними підрозділами банку та їхніми працівниками.

3) Загальний механізм стрес-тестування включає виявлення найбільш істотних ризиків, формулювання сценарію, визначення методики, кількісний аналіз, інтерпретацію результатів і прийняття коригуючих заходів. Стрес-тестування охоплює як компоненти кількісного, так і якісного аналізу. Кількісний аналіз спрямований на визначення масштабу і послідовності виникнення несприятливих подій та їх вплив на різні показники діяльності

банків. Якісний аналіз зосереджується на оцінці можливостей банків мінімізувати потенційні втрати та визначити комплекс можливих заходів для зниження рівня ризиків та збереження необхідного рівня стійкості банківського сектору.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ВОЄННОГО СТАНУ НА БАНКІВСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

2.1. Вплив воєнного стану на фінансову стабільність банків

Несприятливі обставини, такі як загроза або введення воєнного стану, можуть суттєво підірвати забезпечення фінансової стабільності економічної системи країни, викликаючи серйозні виклики для фінансового сектору, зокрема для банківської системи.

Виникає необхідність проаналізувати як же війна вплинула на фінансову стабільність банків. Почнемо з зміни кількості діючих банків на території України.

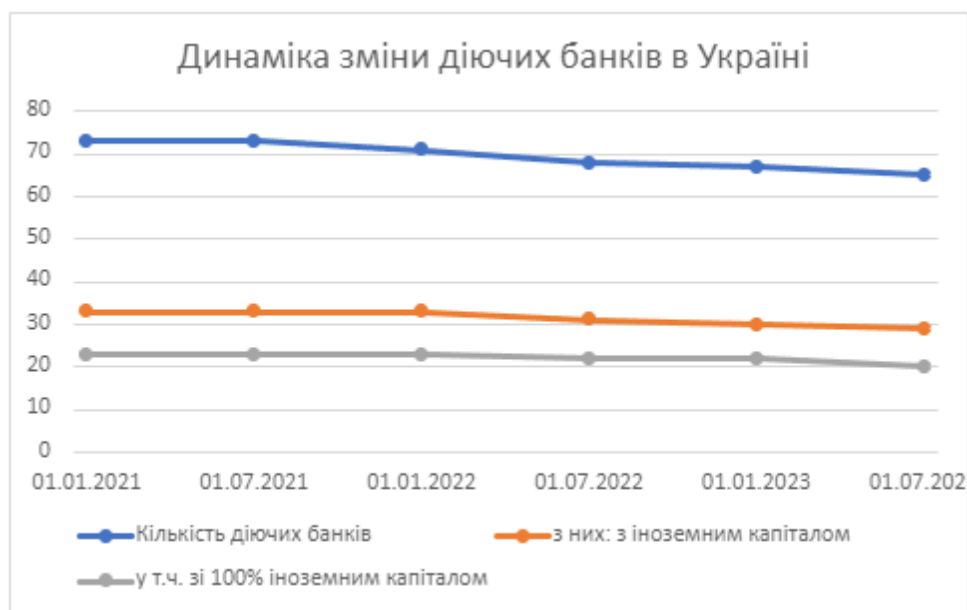


Рис. 2.1 Динаміка зміни діючих банків в Україні

Джерело: складено автором на основі [26]

Аналізуючи динаміку зміни діючих банків в Україні, можна дійти висновку що початок війни не відобразився на тенденції скорочення кількості роботи банків. Це стосується загальної кількості банків, що не можна сказати

про банки з іноземним капіталом: 2 банки покинули ринок України за період 01.2022-07.2022, що є найбільшим показником за аналізований період. Динаміки банків зі 100% іноземним капіталом це не стосується. Кількість діючих банків скоротилась з 73 до 65 банків.

Стосовно змін кількості діючих банків в Україні, війна не створила великого стресу, “банкопаду” не сталося, але для вивчення стану сучасної банківської системи необхідно дослідити дані основних показників діяльності банків за 2021-2023 роки.

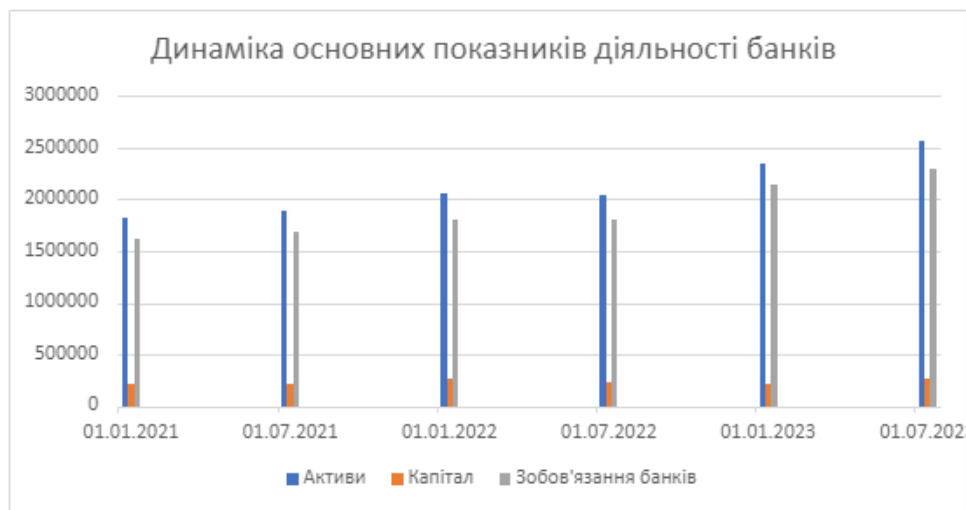


Рис. 2.2 Динаміка основних показників діяльності банків

Джерело: складено автором на основі [26]

Розглядаючи дані про активи, капітал та зобов'язання банків в Україні на різних датах, давайте проведемо аналіз динаміки основних показників фінансової діяльності банків.

Активи:

- З січня 2021 року до липня 2022 року активи банків зросли і досягли піку в 2,053,232 тис. гривень у січні 2022 року.

- Після початку воєнного стану в лютому 2022 року спостерігається подальший ріст активів банків, і вони досягли 2,351,678 тис. гривень у січні 2023 року.

- Це свідчить про збільшення обсягу фінансових активів банків навіть в умовах воєнного стану, можливо, через збільшення депозитів та інших фінансових ресурсів.

Капітал:

- Капітал банків також зросли протягом аналізованого періоду. Він становив 209,460 тис. гривень в січні 2021 року та зріс до 255,514 тис. гривень в січні 2022 року.

- Після введення воєнного стану, капітал продовжував зростати, досягнувши 267,687 тис. гривень у липні 2023 року.

- Це свідчить про стійкість фінансового стану банків і їхню здатність збільшувати власний капітал, що є важливим фактором для забезпечення стійкості та надійності банківської системи.

Зобов'язання банків:

- Зобов'язання банків також зросли протягом розглянутого періоду. Вони становили 1,613,381 тис. гривень в січні 2021 року і зросли до 2,135,838 тис. гривень у січні 2023 року.

- Цей ріст зобов'язань може бути пов'язаний зі збільшеним кредитуванням та збільшеним попитом на фінансові послуги у зв'язку із змінами в економічній ситуації.

Отже, динаміка основних показників фінансової діяльності банків в Україні під час воєнного стану свідчить про їхню стійкість та здатність адаптуватися до складних умов. Збільшення зобов'язань банків може бути пов'язане з більшим попитом на фінансові послуги та збільшеним кредитуванням в умовах економічних змін та нестабільності.

Тепер можна розглянути таблицю з фінансовими результатами діяльності банків України протягом аналізованого періоду (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Фінансові результати діяльності банків в Україні за 2021-2023 роки

Показник	Значення					
	01.2021	07.2021	01.2022	07.2022	01.2023	07.2023
Доходи, млн. грн.:	250171	124 134	273 863	147 846	357 549	209 812
процентні доходи, млн. грн.	147 743	78 849	168 746	93 757	217 053	140 945
Комісійні доходи, млн. грн.	70 640	41 724	196 488	37 468	85 622	47 234
Витрати, млн. грн.:	210 445	94 057	196 488	152 493	335 628	142 164
процентні витрати, млн. грн.	62 895	25 306	51 097	27 256	65 358	47 324
комісійні витрати, млн. грн.	24 132	15 417	35 186	16 534	35 449	21 632
відрахування в резерви, млн. грн.	31 037	5 447	3 448	57 866	121 204	4 595
Чистий прибуток, млн. грн.	39 727	30 077	77 376	-4 647	21 921	67 648

Джерело: складено автором на основі [27]

Проаналізувати дані таблиці можна таким чином:

1) Період до 24.02.2022 (розвиток без втручання воєнного стану):

Доходи: У цьому періоді був стабільний ріст доходів банків. З початку 2021 року до лютого 2022 року доходи зросли на понад 40%. Цей розвиток вказує на здатність банків працювати в стабільних умовах та надавати фінансові послуги.

Процентні доходи та комісійні доходи: Обидва ці показники також показують стійкий ріст протягом періоду до лютого 2022 року. Процентні

доходи і комісійні доходи зросли більш ніж удвічі, що свідчить про активність у фінансовому секторі.

Витрати: Витрати зросли, але не так істотно, як доходи, у цьому періоді. Це свідчить про ефективність управління ресурсами банків.

Відрахування в резерви: Під час цього періоду відрахування в резерви були на відносно низькому рівні, що свідчить про низький ризик кредитування.

Чистий прибуток: Чистий прибуток банків зростав стабільно. Це свідчить про успішну фінансову діяльність банків під час розвитку без втручання воєнного стану.

2) Розвиток в умовах широкомасштабної агресії Р.Ф. (07.2022 - 07.2023):

Доходи: У період після введення воєнного стану до липня 2023 року доходи зросли незначно. Такий ріст може свідчити про збільшену нестабільність у фінансовому секторі після початку війни.

Процентні доходи та комісійні доходи: Обидва ці показники також зросли, але темп зростання сповільнився порівняно з попереднім періодом. Це може бути наслідком змін у відсоткових ставках та фінансових умовах.

Витрати: Витрати також зросли, і це може бути пов'язане зі збільшеним ризиком та нестабільністю.

Відрахування в резерви: Відрахування в резерви значно зросли в порівнянні з попереднім періодом. Це може свідчити про збільшений ризик неповернення кредитів під час війни.

Чистий прибуток: Чисті прибутки банків також зросли, але темп зростання був повільнішим порівняно з попереднім періодом. Це може бути результатом збільшеного ризику та витрат.

Отже, умови воєнного стану вплинули на фінансову діяльність банків. Післявоєнний розвиток показує зміну тенденції у фінансовому секторі, зі збільшеними ризиками та витратами. Банки продовжують відігравати важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності в умовах воєнного стану, але їхня прибутковість та стійкість можуть бути під загрозою через вищі ризики.

Антикризове управління стає ще більш важливим в умовах військового війни, і банки повинні активно працювати над стратегіями мінімізації ризиків та забезпечення стабільності фінансової системи.

Далі наведено дані зі зміною динаміки рентабельності активів та капіталу (рис.2.3).

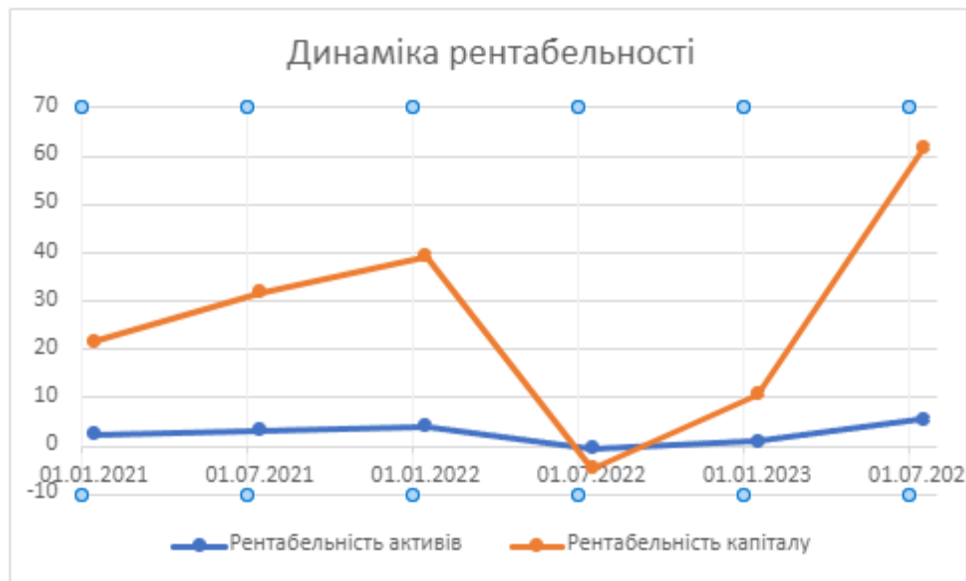


Рис. 2.3 Динаміка рентабельності

Джерело: складено автором на основі [26]

Рентабельність активів:

- У січні 2021 року рентабельність активів становила 2,44%, що свідчило про те, що банки заробляли 2,44 гривень при кожній 100 гривень активів.
- До липня 2022 року рентабельність активів зросла до 4,09%, що було позитивним сигналом про збільшення прибутковості банківських активів.
- Проте, після початку воєнного стану у лютому 2022 року, рентабельність активів впала до -0,46% в січні 2023 року, що свідчить про збитковість активів у цьому періоді.
- Однак, вже в липні 2023 року рентабельність активів стрімко зросла до 5,54%, що може бути наслідком позитивних змін в фінансовій діяльності банків.

Рентабельність капіталу:

- Рентабельність капіталу була на вищому рівні порівняно з рентабельністю активів. У січні 2021 року вона становила 19,22%.
- До липня 2022 року рентабельність капіталу зросла до 35,08%, що свідчить про ефективність використання капіталу банками.
- Проте, після введення воєнного стану, рентабельність капіталу впала до -4,09% в січні 2023 року, що свідчить про втрати банками та важливість антикризового управління.
- У липні 2023 року рентабельність капіталу сильно виросла до 56,03%, що може бути наслідком відновлення фінансової стабільності.

Отже, рентабельність активів і рентабельність капіталу банків в Україні мали відмінну динаміку протягом аналізованого періоду. Рентабельність активів падала після початку війни, але відновилася у другій половині 2023 року, що свідчить про стійкість фінансової системи. Рентабельність капіталу також відобразила вплив воєнного стану, з падінням до негативного рівня у січні 2023 року, але пізніше відновилася. Період після введення воєнного стану вимагає пильного антикризового управління для забезпечення стійкості фінансових інститутів та економіки загалом. Далі наведені дані з відношення наданих кредитів до непрацюючих.



Рис. 2.4 Відношення наданих кредитів до непрацюючих

Джерело: складено автором на основі [28]

Аналіз даних щодо кредитних операцій та непрацюючих кредитів в банківській діяльності в Україні на різних датах:

Кредитні операції:

- З 2018 по 2019 рік, обсяг кредитних операцій в банківській діяльності зросла з 1,090,914 мільйонів гривень до 1,193,558 мільйонів гривень. Це свідчить про активний кредитування у цей період.

- З 2019 по 2020 рік, обсяг кредитних операцій знизився до 1,097,595 мільйонів гривень. Це може вказувати на зменшення попиту на кредити або обмеження банками кредитування.

- У 2021 році обсяг кредитних операцій знову зменшився до 1,049,579 мільйонів гривень, що може бути наслідком складностей у фінансовій ситуації або змін у регулюванні.

- Проте, у 2022 та 2023 роках спостерігається відновлення обсягів кредитних операцій, зі зростанням до 1,149,567 мільйонів гривень у 2022 році та 1,133,563 мільйонів гривень у 2023 році. Це може свідчити про позитивні зміни у фінансовому секторі.

Непрацюючі кредити:

- З 2018 по 2019 рік, обсяг непрацюючих кредитів зросла з 594,999 мільйонів гривень до 630,767 мільйонів гривень. Це може вказувати на збільшення непрацюючих кредитів у банківському портфелі.

- У 2020 році обсяг непрацюючих кредитів зменшився до 530,780 мільйонів гривень, що може бути результатом заходів з врегулювання проблемних кредитів.

- Проте, у 2021 році обсяг непрацюючих кредитів знову зросла до 430,371 мільйонів гривень, і це може бути наслідком економічних труднощів, пов'язаних з пандемією COVID-19.

- У 2022 році і далі, обсяг непрацюючих кредитів зменшується, з досягненням 345,131 мільйонів гривень у 2022 році та подальшим зменшенням

до 432,105 мільйонів гривень у 2023 році. Це може свідчити про позитивні зміни у ризиках банків та економічному відновленні.

Отже, обсяг кредитних операцій в банківській діяльності в Україні відображає коливання в попиті на кредити та в умовах економічної стабільності. Обсяг непрацюючих кредитів свідчить про рівень ризику банків та ефективність їхньої роботи з врегулюванням проблемних активів.

Тепер проаналізуємо динаміку структури наданих кредитів (рис. 2.5).



Рис. 2.5 Динаміка структури кредитів

Джерело: складено автором на основі [28]

З державною часткою:

- З 2018 по 2019 рік, кредити, надані банками з державною часткою зросли з 558,974 мільйонів гривень до 643,564 мільйонів гривень. Це може вказувати на активний кредитування підтримки державних програм та проєктів.

- У 2020 році, обсяг кредитів з державною часткою залишився стабільним на рівні 624,856 мільйонів гривень.

- Проте, в 2021 році кількість таких кредитів знизилася до 540,326 мільйонів гривень, що може вказувати на скорочення державних програм або зміни в кредитуванні.

- У 2022 та 2023 роках, обсяг кредитів з державною часткою залишався стабільним, зі значеннями 539,403 мільйонів гривень у 2022 році та 609,131 мільйонів гривень у 2023 році.

Іноземних банківських груп:

- З 2018 по 2019 рік, кредити від іноземних банківських груп зросли з 382,417 мільйонів гривень до 392,683 мільйонів гривень. Це може свідчити про збільшену участь іноземних банків у фінансовому ринку України.

- У 2020 році, обсяг таких кредитів знизився до 330,599 мільйонів гривень, але це значення все ще вище, ніж у 2018 році.

- У 2021 році, обсяг кредитів від іноземних банківських груп зросли до 344,206 мільйонів гривень.

- У 2022 та 2023 роках, ця структура залишалася стабільною, з обсягами 400,930 мільйонів гривень у 2022 році та 315,381 мільйонів гривень у 2023 році.

З приватним капіталом:

- Кредити з приватним капіталом показували стабільний ріст з 2018 по 2022 рік, зі зростанням з 125,270 мільйонів гривень до 209,234 мільйонів гривень. Це може вказувати на збільшення кредитування від приватних осіб та підприємств.

- У 2023 році, обсяг кредитів з приватним капіталом залишився майже стабільним, зі значенням 209,051 мільйонів гривень.

Неплатоспроможні:

- Кредити неплатоспроможних банків показували спад з 2018 по 2019 рік, зі значенням 24,253 мільйонів гривень у 2019 році. У 2020 році цей показник знизився до 21,596 мільйонів гривень.

- У 2021 році, ці кредити були на рівні 374 мільйонів гривень.

- У 2022 та 2023 роках, не було вказаних значень неплатоспроможних банківських кредитів, що може свідчити про відсутність таких банків.

Отже, зміни у структурі кредитів у банківській діяльності в Україні відображають коливання в попиті на різні види кредитів та зміни в умовах

економіки. Збільшення кредитів з державною часткою та іноземними банківськими групами може свідчити про активний участь держави та іноземних інвесторів у фінансовому секторі. Зростання кредитів з приватним капіталом може вказувати на попит приватних осіб та підприємств на фінансування.

2.2. Вплив війни на рейтинги банків

Рейтинги банків грають важливу роль у їхній прибутковості через вартість капіталу, доступ до ресурсів та довіру ринку тощо. Тому оцінка зміни рейтингів банків є не менш важливим фактором, також це є необхідним для подальшого аналізу та впливу цих рейтингів на безпосередньо прибутковість банків в умовах війни.

Для аналізу рейтингів банків було обрано рейтинги зі стресостійкості, лояльності вкладників та оцінки аналітиків за період з 01.01.2022 по 01.07.2023 для чіткого вираження впливу війни в Україні на рейтинги банків. Оглянемо стресостійкість як одного з найвпливовіших рейтингів (табл. 2.6).



Рис. 2.6 Динаміка зміни рейтингів стресостійкості

Джерело: складено автором на основі [29]

Аналізуючи ці дані, помітно, що високоприбуткові банки мають тенденцію збільшувати свій рейтинг стресостійкості протягом періоду, оскільки їхні оцінки зростають від 3,70 (01.01.2022) до 4,36 (01.07.2023). З іншого боку, низькоприбуткові банки також демонструють певний ріст, але рухаються від 2,80 (01.01.2022) до 2,94 (01.07.2023).

За період спостереження високоприбуткові банки покращили свою стресостійкість. Це може бути пов'язано з ефективним управлінням ризиками та фінансовою стабільністю.

Низькоприбуткові банки також показують певний позитивний рух у стресостійкості. Це свідчить про їхню непогану адаптацію до форс-мажорних обставин, удосконалення своєї фінансової позиції та зменшення ризиків.

Загальна тенденція вказує на те, що банки в цілому демонструють певний ріст стресостійкості. Однак для більш глибокого розуміння ситуації потрібне використання математичної моделі. Також використання моделі покаже реальний вплив цих факторів на прибутковість банків, та допоможе спрогнозувати його.

Далі потрібно оглянути динаміку рейтингів лояльності вкладників у банків за аналізований період.

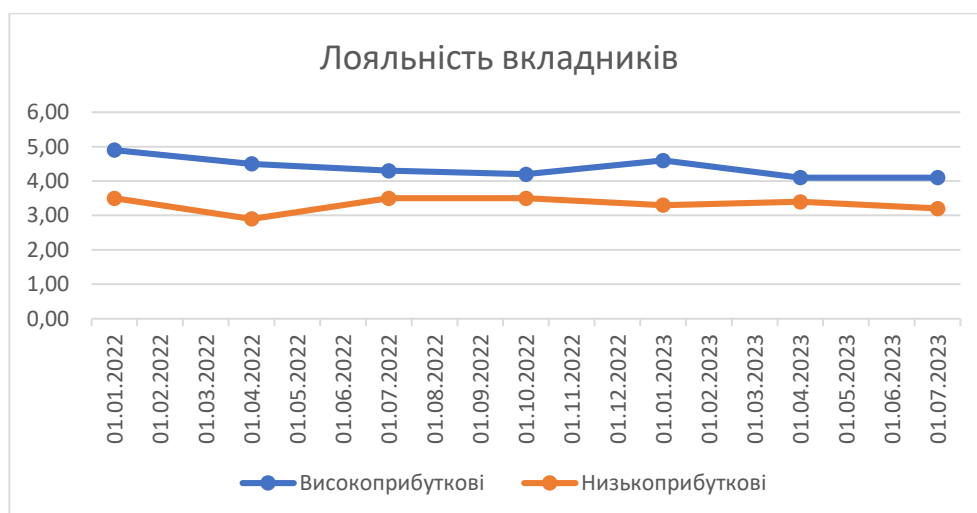


Рис. 2.7 Динаміка лояльності вкладників

Джерело: складено автором на основі [29]

Рейтинг лояльності вкладників у високоприбуткових банках зменшився протягом періоду від 4,90 (01.01.2022) до 4,10 (01.07.2023). Це, звісно, пов'язано з різними факторами, такими як економічні труднощі, нестабільність у зв'язку з війною чи змінами в управлінні банків.

Лояльність вкладників у низькоприбуткових банках також демонструє коливання, зменшуючись від 3,50 (01.01.2022) до 3,20 (01.07.2023). Це пов'язано з тим, що низькоприбуткові банки можуть відчувати більший вплив війни або інших економічних труднощів.

Враховуючи військовий стан, банкам може бути корисно активно співпрацювати з регуляторами, надавати відкриту інформацію вкладникам щодо стану справ та приймати заходи для збереження стабільності.

Також необхідно оглянути і рейтинги оцінки аналітиків, для кінцевого розуміння ситуації.

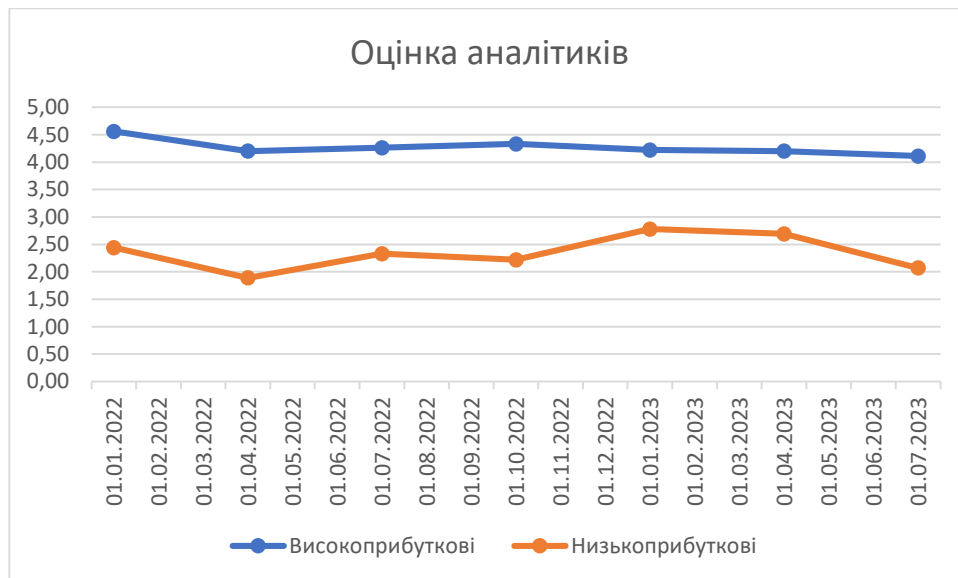


Рис. 2.8 Динаміка оцінки аналітиків

Джерело: складено автором на основі [29]

Рейтинг оцінки аналітиків для високоприбуткових банків показує коливання протягом розглянутого періоду, але загалом відображає стабільність. Важливо врахувати причини будь-яких змін, щоб зрозуміти, як

вони можуть бути пов'язані з економічними умовами, управлінням ризиками та іншими факторами.

Рейтинг оцінки аналітиків у низькоприбуткових банках також відзначається коливаннями. Зменшення оцінок може бути пов'язане з різними факторами, такими як фінансові труднощі, нестабільність або невпевненість в економіці.

Отже, наданий вище аналіз показує, що рейтинги по-різному оцінюють становище банківської діяльності, проте згідно всіх рейтингів, початок війни мав вплив на рейтинги банків та їх діяльність. Для подальшого вивчення ситуації необхідне використання математичної моделі. В даній роботі будуть використані дерева рішень, як метод оцінки впливу таких факторів як рейтинги на прибутковість банків.

2.3. Заходи Національного банку щодо стабілізації фінансової системи під час воєнного стану

Враховуючи вищесказане, тепер необхідно проаналізувати, основні заходи, які вживає Національний Банк України для уникнення криз у банківській діяльності та регулювання фінансового сектору.

З 11 травня 2023 року, регулятор встановлює однакові нормативи формування обов'язкових резервів (ОР) для депозитів фізичних осіб строком до трьох місяців та для коштів на поточних рахунках. Норматив ОР для строкових коштів і депозитів фізичних осіб до 92 календарних днів становитиме 20% для національної валюти і 30% для іноземної валюти. Натомість, норматив ОР для депозитів населення з строком погашення від 93 календарних днів залишиться незмінним - 0% для національної валюти і 10% для іноземної валюти.

Ця ініціатива призначена для збереження ефективності механізму обов'язкових резервів та збільшення стимулів для банків залучати строкові депозити населення в гривні. Це сприятиме підвищенню процентних ставок за

такими депозитами і захистить гривневі заощадження громадян від інфляційного знецінення. За оцінками Національного банку, загальний обсяг обов'язкових резервів, які банки повинні формувати, зросте приблизно на 17 млрд грн.

Ці заходи також призвели до прискорення росту процентних ставок за новими строковими депозитами населення в гривні. У лютому 2023 року ці ставки були вищими на 7,7 відсоткових пунктів порівняно з червнем 2022 року, коли облікову ставку підвищено з 10% до 25% річних.

Однак найбільші банки, що є головними отримувачами ліквідності через значні бюджетні витрати, залишають гривневі ставки недостатньо привабливими для вкладників, ураховуючи поточний та очікуваний рівень інфляції. Це призводить до накопичення надзвичайно великої суми грошей на поточних рахунках населення, що створює додаткові ризики для макрофінансової стабільності. З метою зменшення цих ризиків регулятор вживає додаткові заходи для підвищення конкуренції банків за строкові депозити громадян, зокрема, шляхом змін у розрахунку нормативів обов'язкових резервів.

У жовтні відбулося значуще подія у сфері впровадження монетарної політики в Україні - введення системи керованої гнучкості обмінного курсу, що почалася з 3 жовтня 2023 року. Ця система ґрунтується на курсі, утвореному на безготівковому міжбанківському валютному ринку. Основними моментами, які підштовхнули до відмови від фіксованого обмінного курсу, стали стійкий зниження рівня інфляції (з 26,6% річно у грудні 2022 року до 8,6% річно у серпні та 7,1% річно у вересні 2023 року), позитивні очікування щодо інфляції та обмінного курсу серед ринкових учасників, підвищення процентних ставок за гривневими депозитами (близько 15% річно), наявність достатніх міжнародних резервів (приблизно 40 млрд доларів США на початок жовтня 2023 року) і стабільний стан банківської системи.

Проте, керована гнучкість обмінного курсу відрізняється від режиму плаваючого курсоутворення, який був актуальний в Україні до початку повномасштабної війни. При керованій гнучкості курсу Національний Банк України (НБУ) буде компенсувати структурний дефіцит валюти на ринку та згладжуватиме курсові коливання. У перспективі повернення до режиму таргетування інфляції залишається стратегічною метою НБУ. Однак це можливо лише при відповідних передумовах, включаючи підвищення стійкості валютного ринку та зменшення участі НБУ в ньому перед переходом.

Починаючи з 16 вересня 2023 року, регулятор ухвалив ряд заходів для послаблення обмежень на валютному ринку з метою поліпшення функціонування готівкового сегменту цього ринку. Ці кроки спрямовані на збільшення можливостей отримання сучасних видів реабілітації за кордоном для воїнів, постраждалих від бойових дій, та інших категорій населення, а також на створення умов для реструктуризації зовнішніх кредитів державними компаніями. Які саме заходи наведено далі:

1) Збільшення нормативів банків та небанківських фінансових установ щодо продажу готівкової іноземної валюти, що спрямовано на зменшення різниці між готівковим та безготівковим курсом. Починаючи з 16 вересня 2023 року, уповноважені установи можуть проводити операції з продажу готівкової іноземної валюти для клієнтів, враховуючи суму, що формується з трьох складників: а) залишки готівкової іноземної валюти станом на 13 квітня 2022 р.; б) перевищення купівлі готівкової іноземної валюти над продажем за всіма іноземними валютами, починаючи з 13 квітня 2022 року; в) 120% обсягу купівлі безготівкової іноземної валюти у фізичних осіб за всіма іноземними валютами, починаючи з 13 квітня 2022 року.

2) Розширення переліку медичних послуг, які населення може оплачувати транскордонними переказами, включаючи послуги з реабілітації, а також придбання, встановлення та обслуговування протезів та їхніх комплектуючих.

3) Розблокування платежів за зовнішніми боргами, які були реструктуризовані згідно з угодою уряду України для державних підприємств та господарських товариств, 100% акцій яких належать державі. Це дозволило державним підприємствам переказувати кошти за кордон для виконання зобов'язань перед нерезидентами за реструктурованими кредитами чи позиками.

У зв'язку з постійним відновленням економіки та адаптацією банківської системи до умов воєнного стану, регулятор поступово відновлює певні вимоги до банків, які були тимчасово пом'якшені на етапі повномасштабного вторгнення, а саме:

1) Починаючи з 31 жовтня 2023 року, відновлюються певні вимоги, визначені Положенням про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями. Зокрема, відновлюються вимоги щодо визнання банком дефолту боржника, якщо боржник сплачує борг у меншому обсязі доходів, визнаних банком, або якщо відбувається зменшення відсоткової ставки за кредитом більше, ніж на 30% від первинних умов договору, що не зумовлене зміною ринкових умов. Також вводяться додаткові ознаки дефолту для юридичних осіб, включаючи значне пошкодження майна, розташування бізнесу на територіях з бойовими діями чи тимчасово окупованих, втрату ринків збуту та фінансовий стан, що свідчить про неспроможність виконувати зобов'язання перед усіма банками-кредиторами та іншими фінансовими установами.

2) Відновлюються вимоги щодо оновлення та подання банками до Національного Банку України планів відтворення діяльності. Ці оновлені плани повинні враховувати актуалізовану стратегію, бізнес-план та фінансовий стан банку чи банківської групи, загальну ситуацію в банківській системі та результати стрес-тестування, включаючи щонайменше один загальноринковий стрес-сценарій. Оновлені плани відновлення діяльності мають бути подані до НБУ до 1 жовтня 2024 року.

Забігаючи наперед, Національний банк розпочав оцінку стійкості банків та банківської системи для визначення їх реального стану. У 2023 році така оцінка охопить 20 банків, чиї чисті активи становлять понад 90% від активів всієї банківської системи. Результати цієї оцінки планується оприлюднити до 31 березня 2024 року. У зв'язку з цим, 16 травня 2023 року, Національний банк затвердив "Технічне завдання для здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України в 2023 році" (далі - Технічне завдання). Ця процедура буде детальніше розглянута в наступному розділі даної роботи.

Національний банк, як перша серед державних установ, розробив нову інституційну стратегію, враховуючи вплив війни на умови фінансової системи. Ця стратегія, названа "Фінансова фортеця України," спрямована на захист фінансової стабільності та відновлення країни. Після дворічного впровадження, вона замінила попередню стратегію, стаючи безстроковою.

Основні завдання стратегії входять до Меморандуму про економічну та фінансову політику між Україною та МВФ. Серед них - відновлення боргової стійкості, збереження ліквідності, зменшення дефіциту фінансування та створення умов для участі комерційного сектору в повоєнному відновленні.

Стратегічні цілі конкретизуються у 24 стратегічних ініціативах. НБУ фокусується на "фокусі спротиву," проводячи короткострокові заходи для забезпечення стабільності, і "фокусі відновлення," реалізації середньострокових заходів для майбутньої відбудови економіки.

Стратегічні цілі Національного банку включають стійкість національної валюти, зміцнення стабільності фінансової системи, сприяння відновленню економіки та впровадження цифрових технологій. Крім того, забезпечення стійкості та ефективності центробанку є ключовою умовою для досягнення поставлених цілей.

Зазначено, що важливою складовою стратегії є налагодження взаємодії Національного банку з урядом для визначення спільних кроків у період переходу до стабільних фінансів та подолання диспропорцій, утворених під час війни. Однак такі заходи, хоч і визначені у стратегії розвитку фінансового

сектору, можуть потребувати додаткової конкретизації в контексті самої стратегії НБУ.

Висновки до другого розділу:

1) Значення показників банківської діяльності характеризуються істотною волатильністю, що викликано широкомасштабною агресією Р.Ф. Початок війни мав значний негативний вплив на фінансову систему та стабільність банків, проте по значній кількості показників банки виявилися спроможними відновити довоєнні значення. Подальше поліпшення ситуації вимагає пильного антикризового управління для забезпечення стійкості фінансових інститутів та економіки загалом.

2) Війна істотно вплинула на рейтинги банків. Можливості прогнозування фінансових показників банків на основі рейтингів у попередніх періодах потребує подальших досліджень.

3) Національний банк України здійснив ключові зміни в грошовій політиці та валютному регулюванні, спрямовані на зниження інфляції та стабілізацію фінансового сектору. Окрім того, розпочато оцінку стійкості банківської системи та розроблено нову стратегію, яка враховує вплив військових дій та має на меті фінансову стабільність та відновлення економіки країни.

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ У БАНКАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Прогнозування збитковості банків за допомогою методів CHAID та Exh. CHAID

Банківська система стає уразливою за різкого погіршення умов функціонування, особливо у воєнний період, що може призвести до значних збитків для фінансового сектору та економіки в цілому. Тому важливим є визначення індикаторів перспективної прибутковості банківських установ за таких обставин.

Для прогнозування збитковості банків використаємо дерева класифікацій за допомогою методів CHAID та Exh. CHAID. Порівняємо отримані результати. Якісною незалежною змінною вибрано прибутковість українських банків станом на травень 2023 року. Змінна приймає два значення: високоприбутковий, низькоприбутковий. В якості незалежних змінних використано рейтинги стресостійкості банків, лояльності вкладників і належність до групи банків з іноземним капіталом. Для забезпечення у дослідженні часового лагу між залежною змінною та факторами доходності, значення останніх аналізувались за довоєнний звітний період (4 квартал 2021 року). Отримані дані можна структуризувати таким чином:

Таблиця 3.1

Зведена статистика 1

Summary statistics (Quantitative data):

Variable	Observations	Obs. with missing data	Obs. without missing data	Minimum	Maximum	Mean	Std. deviation
Стресостійкість	33	0	33	2,100	3,900	3,027	0,465
Лояльність вкладників	33	0	33	2,600	5,000	3,706	0,637

Джерело: складено автором

Таблиця 3.2

Зведена статистика 2

Summary statistics (Qualitative data):

Variable	Categories	Counts	Frequencies	%
Прибутковість	Високоприбутковий	20	20	60,606
	Низькоприбутковий	13	13	39,394
Іноземний капітал	Ні	23	23	69,697
	Так	10	10	30,303

Джерело: складено автором

Тепер відобразимо кореляційну матрицю та матрицю невідповідностей. Остання дозволяє швидко побачити % точно класифікованих спостережень, тобто відношення кількості добре класифікованих спостережень до загальної кількості спостережень. Тут він дорівнює 66,67%.

Таблиця 3.4

Кореляційна матриця

Confusion matrix:

from \ to	Високоприбутковий	Низькоприбутковий	Total	% correct
Високоприбутковий	9	11	20	45,00%
Низькоприбутковий	0	13	13	100,00%
Total	9	24	33	66,67%

Джерело: складено автором

Наступним результатом є частоти вузлів, тобто розподіл видів у кожному вузлі дерева та пов'язані з ними ймовірності.

Таблиця 3.5

Матриця частот вузлів

Node frequencies:

Nodes	Frequency	Високоприбутк	Низькоприбутк	Високоприбутк	Низькоприбутк
Node 1	33	20	13	60,61%	39,39%
Node 2	24	11	13	45,83%	54,17%
Node 3	9	9	0	100,00%	0,00%

Джерело: складено автором

Далі наведена інформація про структуру дерева. Для кожного вузла це відображає кількість об'єктів у кожному вузлі, відповідний %, тестову статистику, р-значення для розщеплення, ступені свободи, точність прогнозування, яка вказує на те, який % об'єктів, які належать до домінуючої категорії залежної змінної в цьому вузлі, батьківський та дочірній вузли, розділена змінна та значення або інтервали останнього, і клас, передбачений вузлом.

Таблиця 3.6

Матриця структури дерева

Tree structure:

Nodes	Node 1	Node 2	Node 3
Objects	33	24	9
%	100,00%	72,73%	27,27%
Test statistic	8,044	6,993	
p-value	0,037	0,065	
Purity	60,61%	54,17%	100,00%
DF	1		
Split variable		Стресостійкість	Стресостійкість
Values		<= 3,30	> 3,30
Parent node		1	1
Sons	2; 3		
Predicted values	Високоприбутковий	Низькоприбутковий	Високоприбутковий

Джерело: складено автором

Наступна таблиця містить правила, побудовані алгоритмом. На кожному вузлі виводиться правило, що відповідає прогнозованому класу. Відсоток спостережень у вузлі показує частку спостережень, що відповідає прогнозованій категорії на певному рівні вузла.

Таблиця 3.6

Матриця правил

Rules:		
Nodes	Прибутковість(Pred)	Rules
Node 1	Високоприбутковий	If Стресостійкість <= 3,30 then Прибутковість = Низькоприбутковий in 72,7% of cases
Node 2	Низькоприбутковий	
Node 3	Високоприбутковий	If Стресостійкість > 3,30 then Прибутковість = Високоприбутковий in 27,3% of cases

Джерело: складено автором

Дерево класифікації, побудовано за алгоритмом CHAID наведено на рисунку 3.1.

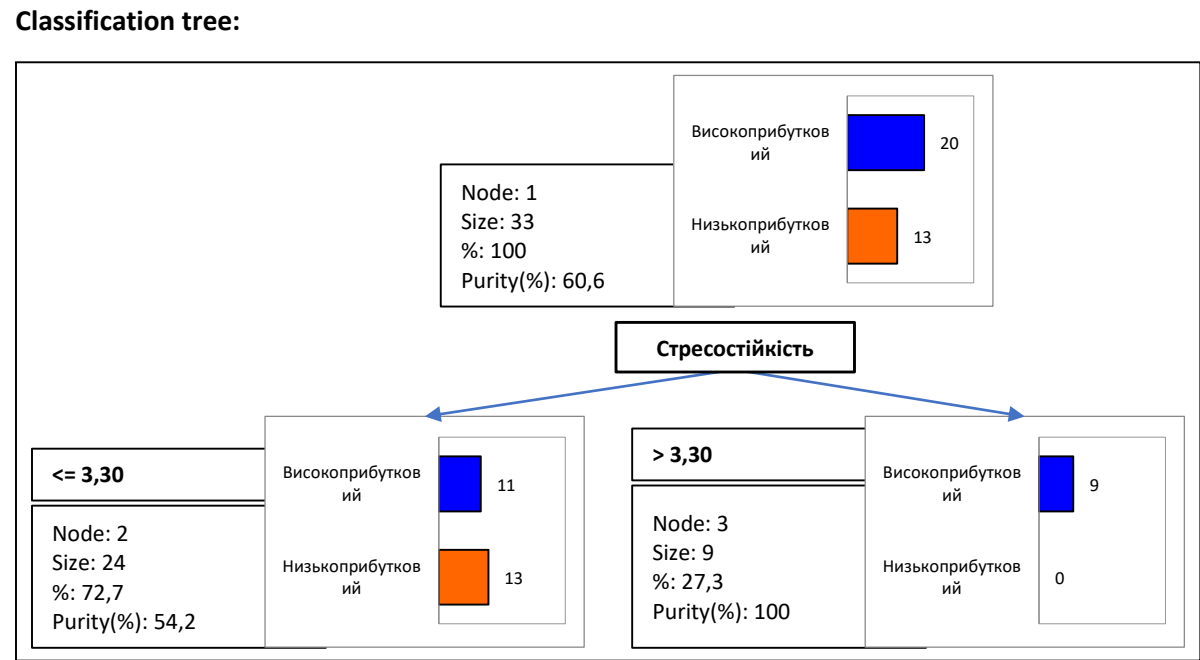


Рис. 3.1 Дерево рішень за методом CHAID

Джерело: складено автором

Результати розрахунків за алгоритмом CHAID доводять істотний вплив фактору стресостійкості. Банки, які мали рейтинг стресостійкості більше, ніж 3,3 виявляються прибутковими навіть за виникнення істотних кризових явищ в економіці, що обумовлені неспровокованою збройною агресією РФ проти України. Варто зазначити, що 100 % об'єктів, належать до домінуючої категорії залежної змінної в другому вузлі. Проте, низькі значення стресостійкості в довоєнний період не означають обов'язкову втрату ними доходності у разі виникнення форс-мажорних обставин.

На рисунку 3.2. наведено дерево класифікації побудовано в результаті застосування алгоритму Exh. CHAID.

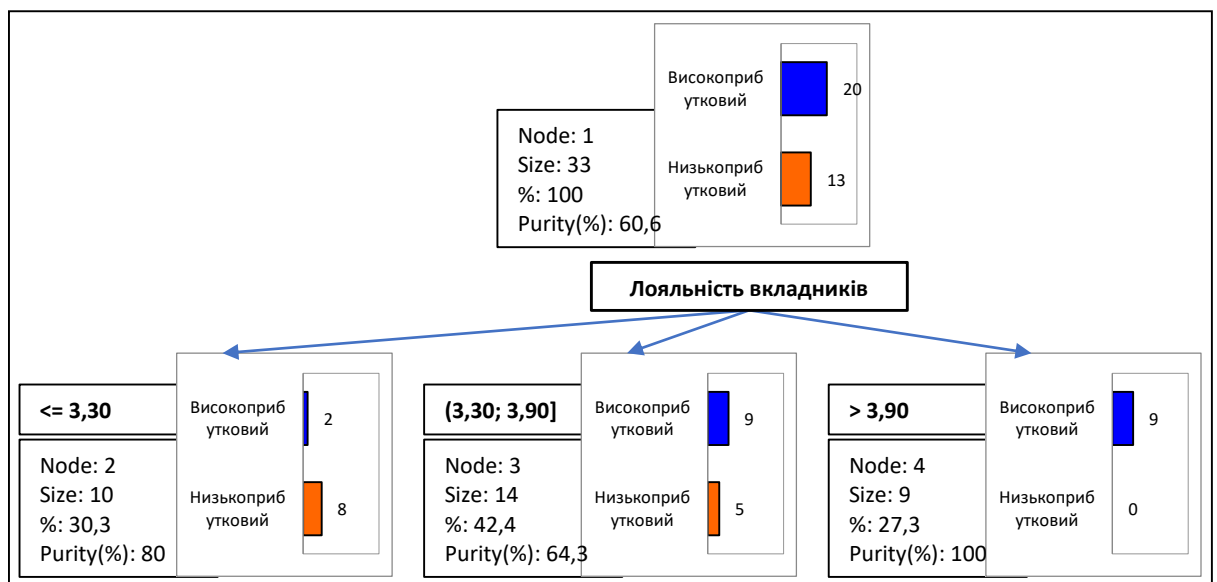


Рис. 3.2 Дерево рішень за методом Exh. CHAID

Джерело: складено автором

Результати дослідження за допомогою методу Exh. CHAID доводять вплив на залежну змінну показника лояльності вкладників банку. Якщо значення цього індикатора є $\leq 3,30$, то банк з ймовірністю 80% буде неспроможним підтримувати високу доходність за настання кризової ситуації в економіці, а якщо $\Rightarrow 3,90$, то зі 100% ймовірністю залишиться високоприбутковим. Різні критерії класифікації одержані за застосування алгоритмів CHAID та Exh. CHAID пояснюються малим обсягом вибірки.

Отже можна зробити висновок, що стресостійкість банку і лояльність його вкладників є індикаторами перспективної доходності в умовах істотного погіршення зовнішнього середовища. Водночас приналежність до категорії банків з іноземним капіталом не є визначальним фактором у контексті предмета дослідження.

Застосування методу дерев класифікацій за алгоритмами CHAID та Exh. CHAID дозволяє лише спрогнозувати що банк не буде збитковим у разі великих показників рейтингу стресостійкості та лояльності вкладників, проте низькі показники не означають, що банк буде низькоприбутковим. Моделювання дерев класифікації показало, що банки з меншими значеннями незалежних змінних можуть також бути високоприбутковими у майбутньому.

Отже, результати дослідження доводять важливість визначення стресостійкості банківських установ та удосконалення відповідних методів оцінювання.

Одним із напрямів удосконалення методів оцінки рейтингів стресостійкості та лояльності вкладників є правильне використання ключових показників (KPI).

Багато банків розглядають KPI як набір показників для оцінки досягнення стратегічних чи операційних цілей. Проте, KPI - це скоріше вимірювальні показники, за допомогою яких керівництво переконується, що діяльність розвивається у правильному напрямі, або які допомагають легко виявляти помилки та коригувати шлях. Іншими словами, без належних KPI неможливий прогрес та системні покращення в банку.

Хоча це виглядає просто теоретично, на практиці дуже складно визначити, які показники будуть належними. Крім того, у багатьох компаніях зв'язок між ключовими показниками та стратегічними цілями є неочевидним. Іноді навіть трапляється так, що гонитва за особистими KPI може завдати шкоди досягненню стратегічних цілей.

При правильному використанні KPI, як інструменту управління, їм відводиться наступна роль: KPI повинні концентруватися на стратегічних

цілях; вони мають надавати співробітнику чітке уявлення про його внесок у досягнення мети організації, служити критерієм для визначення пріоритетів у стратегічному та оперативному плануванні; КРІ мають фокусуватися на основних завданнях, не розподіляючи зусиль на другорядні справи. Також КРІ повинні забезпечувати оперативну оцінку поточного стану. Отримання оцінки в реальному часі дозволяє своєчасно реагувати на зміни та приймати рішення, не чекаючи періодичної звітності.

Проте, часто банки допускають розповсюджені помилки стосовно управління КРІ, а саме:

1. Занадто багато КРІ. Не слід використовувати більше 10 показників для будь-якої одиниці виробничої системи. В іншому випадку вони перетворюються на тони інформації, в якій важко розібратися.

2. Плутанина КРІ зі звичними показниками діяльності. Правильні показники ефективності відрізняються від звичних показників з фінансових звітів.

3. Показники повинні бути легко вимірювані, щоб персонал міг спостерігати за динамікою та оцінювати прогрес. Непрозорі КРІ, яким не довіряють, можуть стати сильним демотиватором.

4. Одна з поширених помилок – фокусування на числах, а не на діях. Зосередження на досягнутих значеннях може призвести до безглуздих, а іноді і шкідливих дій. КРІ – це не відомості для самобичування, а засіб знайти вирішення проблеми. Неправильне використання КРІ не лише збільшує ризик невдачі, але і зменшує шанси на успіх банку.

Враховуючи вищесказане, варто запропонувати наступні показники в якості КРІ:

1. Ліквідність. Висока ліквідність важлива для забезпечення спроможності банку вчасно виконувати свої фінансові зобов'язання. Занадто висока ліквідність може, однак, свідчити про неоексплуатовані ресурси.

2. Прибутковість. Може вимірюватися за допомогою різних показників, таких як рентабельність активів (ROA) або рентабельність власного капіталу

(ROE). Висока прибутковість свідчить про ефективне використання ресурсів. Однак необхідно також враховувати ризики та якість прибутку.

3. Якість активів. Висока якість активів вказує на низький ризик невиконання кредитів та загальну стійкість балансу.

4. Достатність капіталу Достатність капіталу гарантує стійкість та витримку банку перед ризиками. Значення цього показника має відповідати вимогам регуляторів.

5. Фінансовий левередж. Міра фінансового левереджу вказує на рівень фінансового ризику. Занадто великий левередж може збільшити ризик інсолвенції в разі зниження прибутковості.

3.2. Удосконалення методів стрес-тестування

Зважаючи на доведений у підрозділі 3.1. вплив стресостійкості на прибутковість банків, важливо звернути увагу на удосконалення методики стрес-тестування та адаптацію банків до відповідних вимог. Методологію стрес-тестування слід модифікувати з врахуванням кількох ключових аспектів. Недоліки підходу "згори донизу" можна усунути, якщо банки будуть залучені до самостійного стрес-тестування свого фінансового становища. Банкам слід перевірити себе на кредитний ризик, ліквідність і ринкові ризики, такі як валютний, процентний, базисний і фондовий ризик.

Залучення банків до стрес-тестування "знизу вгору" дозволить врахувати профіль ризиків кожного банку. На практиці багато банків не проводили стрес-тестування з різних причин.

Для забезпечення точності і ефективності стрес-тестування важливо визначити підходи до типу проведення стрес-тестування. Підхід "знизу-вгору" може бути більш точним, оскільки дозволяє банкам оцінити вплив стресових сценаріїв на їхні портфелі на мікрорівні. З іншого боку, підхід "зверху-вниз"

може забезпечити агреговані результати, але може бути менш точним через використання загальносистемних фінансових даних.

Для забезпечення стандартизації та ефективності стрес-тестування, рекомендується автоматизувати процедури отримання необхідних даних. Це може включати в себе розробку економетричних моделей, що дозволяють оцінити наслідки стресових ситуацій, а також прогнозування шоківих сценаріїв.

Щодо частоти стрес-тестування, рекомендується проводити його щонайменше раз на півроку. У випадку загострення ситуації в країні, частоту стрес-тестів можна збільшити. Також важливо публікувати результати стрес-тестів у спеціальних щорічних звітах для підвищення прозорості банківської системи та забезпечення довіри громадськості до національного регулятора.

Зрозуміло, що стрес-тестування, як інструмент антикризового управління, є дуже важливим, особливо для малих і середніх банківських установ, які мають обмежені внутрішні ресурси. Втрати, спричинені можливими несприятливими подіями, можуть серйозно підірвати їхню стійкість.

Сьогодні існують різні точки зору на доцільність впровадження методик стрес-тестування вітчизняними банками. Деякі представники банківського співтовариства вважають, що застосування цього антикризового інструментарію є необхідним у нестабільних умовах, оскільки воно дозволяє виявити нестандартні комбінації факторів, які впливають на бізнес, і розглядати їх взаємозв'язок.

З іншого боку, є точка зору, що стрес-тестування – це високовартісна процедура, недосяжна для більшості малих і середніх банків, оскільки вона вимагає великої бази даних, новітньої комп'ютерної техніки, програмних засобів і спеціально навченого персоналу.

Однак для успішного впровадження необхідно врахувати особливості стрес-тестування під час воєнного часу, відмінні від традиційних стрес-тестів.

Передусім, це використання лише базового сценарію, що відповідає поточному макроекономічному прогнозу, без врахування несприятливого. Банкам буде надано достатньо часу на відновлення капіталу, якщо це буде необхідно - два роки з моменту завершення оцінки. Це відновлення можливе за рахунок прибутків від поточної діяльності. Оцінка буде проводитися станом на 1 квітня, а не на початок року, оскільки планується очікувати стабілізації після масованих ракетних обстрілів та подолання їх наслідків. Оцінка стосуватиметься лише 20 провідних банків ринку, однак це дозволить отримати цілісну картину, оскільки ці банки контролюють понад 90% активів банківської системи.

Проводячи оцінку на всіх етапах Національному банку необхідне залучення незалежних експертів для оцінки якості активів вже наступного року. На даний момент оцінка стійкості банків НБУ проводиться у такій послідовності. На першому етапі оцінюється якість активів та прийнятність забезпечення за кредитними операціями. Далі відбувається перевірка оцінки вартості майна, яке банк отримав у заставу, робиться розрахунок розміру регулятивного/основного капіталу, а також нормативів Н2 і Н3. Етап завершується складанням звіту про його результати.

На другому етапі проводиться екстраполяція результатів I етапу на кредитний портфель банку, перевірка оцінки вартості майна, яке банк отримав у заставу, розрахунок розміру регулятивного/основного капіталу та нормативів Н2 і Н3, враховуючи результати II етапу.

На третьому етапі відбувається стрес-тестування за базовим сценарієм. Обчислюється регулятивний/основний капітал та нормативи Н2 і Н3, враховуючи результати III етапу. Далі визначається необхідний рівень нормативів Н2 і Н3 згідно з Технічним завданням для здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України в 2023 році.

Графік проведення оцінки стійкості банків на 2023 рік, наведено на рис. 3.3.



Рис. 3.3 Графік проведення оцінки стійкості 20 банків

Джерело: складено автором на основі [24, с. 9]

Зрозуміло, що необхідно переконатись у результативності проведених стрес-тестів. Це можна зробити аналізуючи інформацію з уже виконаних тестів:

- у 2015 було перевірено 20 найбільших банків. 16 з 20 банків потребували докапіталізації, оскільки 53% кредитів в їх портфелях були в дефолтному або переддефолтному стані;
- у 2018 стрес-тестування проходило 24 банки, встановлено потребу у капіталі за базовим сценарієм 42 млрд грн;
- у 2019 проводився аналіз 29 банків. Встановлено потребу у капіталі за базовим сценарієм для 11 банків 35 млрд грн;
- у 2021 аналізувалося 30 банків, встановлено потребу у капіталі за базовим сценарієм для 9 банків на суму 5 млрд грн.

Запас міцності зростає з року в рік і допоміг системі витримати випробування в умовах повномасштабного вторгнення.

Також результати можна згрупувати так: створення «запасу міцності» банківської системи для подолання можливих кризових явищ, формування у

банків розуміння власних ризиків діяльності та стимулювання адекватного їм ризик-менеджменту, дисциплінування усіх учасників процесу оцінки стійкості та напрацювання єдиного розуміння загроз та перспектив розвитку банківської системи, підвищення рівня фінансової стабільності.

Враховуючи викладене вище та проаналізувавши адаптацію банківської системи до умов війни, можна зробити висновок, що стійкість української банківської системи в умовах повномасштабної війни є зокрема результатом багаторічних стрес-тестів.

Проте, варто зауважити, що з урахуванням сучасного стану банківської системи, удосконалення такого інструменту антикризового управління, як процедури стрес-тестування, стає необхідністю. Це дасть можливість банкам оцінити свою готовність до негативних сценаріїв та приймати необхідні заходи для збереження фінансової стійкості в умовах економічної нестабільності.

Адаптація до стрес-тестувань Національним Банком України, може бути важливим етапом для забезпечення стійкості та надійності банку в різних економічних умовах. Проведене дослідження уможливорює розробку наступних рекомендацій для банківських установ.

1) Аналіз вимог НБУ. Банкам необхідно ретельно аналізувати всі вимоги та методології, які використовує НБУ для стрес-тестувань. Треба співпрацювати з внутрішніми та зовнішніми експертами для вивчення докладності вимог НБУ. Спрямовувати увагу на конкретні параметри, які НБУ вважає ключовими, такі як кредитний ризик, ліквідність, кількість непрацюючих кредитів тощо. Розуміння цих аспектів є ключовим для ефективного впровадження та використання результатів стрес-тестів.

2) Побудова сценаріїв. Для банків доцільно розробляти реалістичні сценарії стрес-тестувань, які відображають різні економічні умови; враховати нестабільні фактори, такі як зміни в інтересах, курсах валют, рівні непрацездатності та інші.

3) Збільшення потужності аналітики. Банкам слід звернути увагу на розвиток та вдосконалення системи аналітики та моделі для оцінки впливу стрес-тестів на фінансовий стан банку; використовувати передові методи та технології такі як, машинне навчання та штучний інтелект для прогнозування ризиків. Здатність швидко обробляти та аналізувати великі обсяги даних є ключовою.

4) Залучення топ-керівництва. Необхідно забезпечити активну підтримку від топ-керівництва для впровадження стрес-тестувань. Можна провести презентації та обговорення для топ-керівництва, наголосивши на важливості стрес-тестувань як інструменту для стратегічного управління ризиками та планування. Залучення керівників вищої ланки управління сприятиме внутрішньому прийняттю та реалізації стратегій адаптації.

5) Тестування планів відновлення. Варто запропонувати банкам включити в стрес-тестування перевірку ефективності планів відновлення. Для цього можна провести сценарне тестування в умовах стресу для визначення слабких місць та розробки заходів для їх вдосконалення. На це дійсно слід звернути увагу для переконання, що банк має належні заходи для вирішення проблем, які можуть виникнути під час стрес-ситуацій.

6) Контингентні плани. Розробка контингентних планів для різних сценаріїв стрес-тестів також є важливим аспектом. Вони повинні включати кроки для зменшення ризиків та забезпечення фінансової стабільності. Це дозволить банку швидко реагувати та адаптуватися до змін у фінансовому середовищі.

7) Освіта та підготовка персоналу. Банкам слід навчати персонал розуміти та працювати з результатами стрес-тестувань. Доцільно організувати тренінги, семінари та вебінари для підвищення рівня освіти. Підготовка персоналу є важливим аспектом ефективного управління ризиками.

8) Звітність та транспарентність. Також банкам необхідно впровадити найвищу ступінь звітності та транспарентності в процесі стрес-тестувань; розробити зрозумілі засоби звітності, які покажуть результати стрес-тестів та

заходи, вжиті для управління ризиками. Це може включати публікації на веб-сайті, зустрічі з акціонерами та інше. Це важливо для забезпечення довіри соціальних партнерів та клієнтів.

Імплементація цих рекомендацій може допомогти банкам в ефективному впровадженні стрес-тестів та забезпеченні високого рівня фінансової стійкості.

Важливим є і удосконалення самого процес стрес-тестувань. Доцільно запропонувати вдосконалити процес стрес-тестування доповненням до нього ризику втрати фінансової стійкості банків, враховуючи основні параметри реалізації макропруденційної політики.

Оскільки результати стрес-тестів можуть відрізнятися від прогнозів, їх слід використовувати разом із іншими інструментами, які також можуть надати інформацію щодо потенційних загроз фінансовій стійкості. Серед цих інструментів важливі якісний і кількісний аналіз банківських ризиків, показники для раннього попередження, моделі стійкості боргової ситуації і діалог на основі існуючої інформації з органами нагляду та учасниками ринку.

Таким чином, управління кризовими ситуаціями в банках в першу чергу пов'язане із нейтралізацією ризиків, що є характерними для банківської діяльності. Тому реалізація ризик-орієнтованого нагляду, яка включає в себе оцінку рівня антикризової фінансової стійкості банків, є дуже актуальною в контексті циклічності виникнення банківських криз, пов'язаних з економічними тенденціями в країні.

Основними принципами подальшого вдосконалення ризик-орієнтованого нагляду за банківською діяльністю в Україні повинні бути: нагляд за системними банками, ризиковість діяльності яких може стати потенційним джерелом фінансової нестабільності в системі загалом; врахування профілю ризику втрати антикризової фінансової стійкості окремого банку; дотримання принципів ефективності та оперативності банківського нагляду.

Система ризик-орієнтованого підходу до нагляду за ризиком втрати фінансової стійкості банків повинна базуватися на виконанні принципів законності, співрозмірності та гнучкості. Ризик-орієнтований нагляд за ризиком втрати антикризової фінансової стійкості банків повинен здійснюватися у поєднанні з ризик-орієнтованим внутрішнім контролем.

Для подальшого використання необхідно вдосконалити науково-методичний підхід до проведення стрес-тестування банків. Для вдосконалення процесів стрес-тестування доцільно використання трьох сценаріїв забезпечення рівня достатності капіталу банку: базового, песимістичного та оптимістичного.

Кризові явища мають такі стадії – накопичення ризиків, передкризова, початкова, поглиблення та критична. Варто розробити нові основні напрями заходів антикризового управління банку для кожної з них.

Для впровадження випереджального ризик-орієнтованого нагляду за фінансовою стійкістю банків необхідно мати добре структуроване інформаційне забезпечення, особливо в умовах асиметрії інформації, яка призводить до неоднозначних прогнозів щодо об'єкту дослідження.

З метою зменшення асиметрії інформації у процесі антикризового управління фінансовою стійкістю банків, доцільно використовувати такі принципи: відповідність системи показників завданням стрес-тестування; інформативність системи для розрахунку показників, необхідних для формування аналітичних записок щодо кризи; накопичення статистичної бази для визначення тенденцій динаміки показників; охоплення всіх ключових напрямів оцінювання фінансової стійкості банків та ефективності антикризових рішень; оптимальна чисельність показників для кожного напрямку дослідження.

З метою подолання асиметрії інформації в банківській діяльності, варто переглянути схему складання звіту про фінансову стійкість банків, аналіз показників якого дозволяє визначити ефективність інструментів антикризового управління фінансовою стійкістю банків.

В умовах асиметрії інформації, яка впливає на ефективність використання елементів системи антикризового управління фінансовою стійкістю банків та прогнозування кризових ситуацій, необхідне вдосконалення процесів стрес-тестування для системно значущих банків. Слід розробити сценарії для проведення стрес-тестування фінансової стійкості, включаючи базовий, оптимістичний та песимістичний сценарії.

3.3. Методи удосконалення управління ризиками в умовах воєнного стану

Для забезпечення обслуговування широкого кола клієнтів, банкам необхідно зосередити увагу на реінжинірингу, як методу антикризового управління банку, тобто зосередитись на сфері досліджень та розробок для стимуляції розвитку інновацій в організації, щоб ефективно враховувати військові ризики та забезпечити стійкість розвитку в умовах нестабільності. Це є ключовим елементом адаптації до банківського середовища, що швидко змінюється.

Розвиток цифровізації послуг стає критично важливим для підтримки мобільності та глобального доступу до банківських послуг, з урахуванням можливих обмежень у зв'язку із воєнним станом. Інтенсивна міграція клієнтів посилює необхідність прискореного переходу до цифровізації для забезпечення неперервного надання послуг та зменшення впливу військових обставин на роботу банку.

Також банкам варто розробляти та реалізовувати нові заходи та програми, а саме:

1. Нові кредитні програми, такі як гнучкі графіки платежів, кредитні канікули, кредити зі зниженою процентною ставкою, реструктуризація кредиту тощо.

2. Автоматичне продовження дії карток, наприклад на 1 рік, щоб клієнтам не було потрібно звертатись у відділення банку для перевипуску картки. Для клієнтів на тимчасово окупованих територіях це є особливо важливим.

3. Зменшення тарифів за перекази власних коштів з кредитних карток.

4. Впровадження процесів відео-зустрічей, для спрощеного оформлення кредитних карток без відвідування відділень.

5. Брати участь у благодійних програмах, таких як «Допомога ЗСУ», «Відновлення», «Повернись живим» тощо.

У загостренні ситуації непередбачуваності для уникнення кризових ситуацій у банках доцільно зосередити увагу на ризиках зовнішнього середовища, їх непрогнозованих змінах та чинниках зі збільшенням кількості аналітичних, прогностичних та діагностичних процедур.

Доцільним є застосування аутсорсингу, як методу антикризового управління. Аутсорсинг може сприяти фокусуванню банку на його основній діяльності, передачі частини ризиків стороннім компаніям, спрощенню організаційної структури та підвищенню ефективності управління ризиками у банківській діяльності. Центри відповідальності банку разом із внутрішнім аудитом мають проводити аналіз ризиків, пов'язаних із аутсорсингом. Цей аналіз слід проводити як при прийнятті рішення щодо делегування та вибору підрядника, так і в разі значущих змін у характеристиках ризиків. При цьому важливо враховувати, як буде здійснюватися інтеграція аутсорсингу зі загальною системою управління ризиками в банку.

Також доцільно розглянути капіталізацію як антикризовий інструмент управління банком, а саме: продаж активів, реінвестування прибутку, залучення субординованого капіталу тощо.

Проте навіть під час впровадження заходів з антикризового управління банк повинен дотримуватися чинних резервних вимог та економічних стандартів національного регулятора з метою уникнення накладення штрафних санкцій за порушення вимог діючого банківського законодавства.

Запровадження аутсорсингу та аналіз варіантів капіталізації як антикризового інструменту повинні враховувати умови воєнного стану та базуватись на оптимальній стратегії управління, з метою забезпечення відповідності затвердженим нормативам та зменшення ризиків.

Оцінка ефективності методів управління ризиками повинна враховувати специфіку функціонування банку в умовах війни, забезпечуючи стійкість та безпеку фінансових операцій за нестабільного зовнішнього середовища. Рекомендації щодо управління кредитним та фінансовим ризиком мають адаптуватися до зміни умов воєнного стану, враховуючи можливість виникнення нових фінансових викликів.

Для оцінки ефективності запобігання ризикам та для загальної оцінки ефективності системи внутрішнього контролю доцільним є формування в структурі банку підрозділу внутрішнього аудиту. Він має готувати та надавати звіти і пропозиції Наглядовій раді банку.

Окрім ідентифікації і виявлення фінансових ризиків необхідно забезпечувати відповідність установленим лімітам та нормативам, та розробляти і реалізовувати заходи для дотримання встановлених обмежень.

Окрім розробки та узгодження методології управління та надання експертиз стосовно ідентифікації фінансових ризиків, слід; оцінювати рівень ризиків та контролювати відповідність фактичного рівня ризику встановленим лімітам, вести контроль за дотриманням регулятивних нормативів та проводити стрес-тестування.

У перелік задач антикризового управління має бути включено оцінку та контроль ефективності системи управління ризиками банку та вирішення конфліктів інтересів внутрішніх та зовнішніх стейкхолдерів. При управлінні кредитним ризиком центрам відповідальності варто оцінювати та моніторити рівень забезпечення кредитних операцій.

До задач Кредитного комітету необхідно віднести перегляд чинних або встановлення нових лімітів за кредитним ризиком, аналіз сукупного кредитного ризику та результатів стрес-тестування.

Важливим напрямком антикризового управління має стати регулярний перегляд організації процесу управління кредитним ризиком.

З урахуванням вимог воєнного часу, особливу увагу слід приділити заходам кібербезпеки. Банкам необхідно захиститись від можливих кібератак та забезпечити безпеку цифрових та онлайн-платформ. У цьому контексті банкам доцільно використовувати такі методи кібербезпеки:

Для поліпшення мережевої безпеки банкам рекомендується використовувати сильне шифрування даних для захисту конфіденційної інформації та фінансових транзакцій. Також доцільно використовувати фірмовий VPN, тобто віртуальні приватні мережі для безпечного обміну даними між різними відділеннями та партнерами.

Для захисту від кібератак варто забезпечити належний рівень захисту від вірусів, троянців та інших шкідливих програм встановивши антивіруси та відповідне програмне забезпечення. Також доцільно встановити системи, які можуть виявляти та відвертати можливі вторгнення (IDS/IPS).

Банкам слід удосконалити і захист від внутрішніх загроз: обмежити доступ до систем та інформації лише авторизованим працівникам. Також варто використовувати системи моніторингу для виявлення неправомірної або підозрілої активності. У разі загострення ситуації необхідно підтримувати взаємодію зі спецслужбами. Варто підтримувати зв'язок з інформаційно-аналітичними центрами та спецслужбами для отримання актуальної інформації про кіберзагрози.

Резервне копіювання та відновлення даних є наступною рекомендацією. Банкам слід робити регулярні резервні копії критичних даних та перевіряти їх відновлення. Також варто розробляти та тестувати плани відновлення діяльності в разі кібератак або інших інцидентів.

Отже, дотримуючись рекомендацій, запропонованих вище, банки зможуть удосконалити процеси управління ризиками та забезпечення стійкості банківської діяльності в умовах воєнних та економічних турбуленцій; швидше адаптуватися до нових умов та зберегти фінансову

стабільність у період воєнного стану. Вони також допоможуть банкам міцно захистити свої цифрові активи та зберегти довіру клієнтів у важкі часи воєнного часу.

ВИСНОВКИ

В умовах нестабільності, спричинених війною, фінансова система, і зокрема банківська галузь, стає вразливою до серйозних викликів та загроз. У такому контексті, антикризове управління банком стає критично важливим елементом забезпечення фінансової стійкості та оптимального функціонування банківської системи під час воєнного стану.

Антикризове управління банку - це комплекс заходів, які спрямовані на попередження несприятливих явищ, а у разі їх настання – застосування спеціальних процедур для ліквідації негативних наслідків. Антикризове управління передбачає реалізацію на трьох рівнях: макрорівень, мезорівень і мікрорівень. Існують основні, зв'язуючі та специфічні функції антикризового управління. Антикризове управління буває двох видів: превентивне та реактивне, залежно від фази кризи.

Ризик-менеджмент є одним із ключових аспектів сучасного управління та досліджує проблеми, пов'язані із управлінням ризиками, що виникають у діяльності господарських організацій.

Ризик-менеджмент представляє собою комплекс методів, стратегій та заходів, спрямованих на передбачення можливих ризикових ситуацій та управління їхніми наслідками. Для ефективної системи ризик-менеджменту в банку важлива згладжена організаційна структура та функціонування підсистем. Організаційна підсистема передбачає визначення структурних підрозділів, які відповідатимуть за управління конкретними ризиками. Ця система має забезпечити оптимальний розподіл цілей та завдань між різними підрозділами банку та їхніми працівниками.

Загальний механізм стрес-тестування включає виявлення найбільш істотних ризиків, формулювання сценарію, визначення методики, кількісний аналіз, інтерпретацію результатів і прийняття коригуючих заходів. Стрес-тестування охоплює як компоненти кількісного, так і якісного аналізу. Кількісний аналіз спрямований на визначення масштабу і послідовності

виникнення несприятливих подій та їх вплив на різні показники діяльності банків. Якісний аналіз зосереджується на оцінці можливостей банків мінімізувати потенційні втрати та визначити комплекс можливих заходів для зниження рівня ризиків та збереження необхідного рівня стійкості банківського сектору.

Значення показників банківської діяльності характеризуються істотною волатильністю, що викликано широкомасштабною агресією Р.Ф. Початок війни мав значний негативний вплив на фінансову систему та стабільність банків, проте по значній кількості показників банки виявилися спроможними відновити довоєнні значення. Подальше поліпшення ситуації вимагає пильного антикризового управління для забезпечення стійкості фінансових інститутів та економіки загалом.

Війна істотно вплинула на рейтинги банків. Можливості прогнозування фінансових показників банків на основі рейтингів у попередніх періодах потребує подальших досліджень.

Національний банк України здійснив ключові зміни в грошовій політиці та валютному регулюванні, спрямовані на зниження інфляції та стабілізацію фінансового сектору.

Після використання математичної моделі доведено вплив таких факторів як стресостійкість та лояльність вкладників на прибутковість банків. Застосування методу дерев класифікацій за алгоритмами CHAID та Exh. CHAID дозволяє спрогнозувати що банк не буде збитковим у разі високих показників рейтингу стресостійкості та лояльності вкладників, проте низькі показники не означають, що банк буде низькоприбутковим.

Рекомендовано КРІ (ключові показники ефективності) як один із напрямів удосконалення методів оцінки рейтингів стресостійкості та лояльності вкладників. Надано рекомендації стосовно управління КРІ. Також запропоновано ліквідність, прибутковість, якість активів, достатність капіталу, фінансовий левередж в якості ключових показників ефективності.

Запропоновано рекомендації стосовно удосконалення проведення стрес-тестування Національним банком України. Методологію стрес-тестування слід модифікувати з врахуванням кількох ключових аспектів. Недоліки підходу "згори донизу" можна усунути, якщо банки будуть залучені до самостійного стрес-тестування свого фінансового становища. Банкам слід перевірити себе на кредитний ризик, ліквідність і ринкові ризики, такі як валютний, процентний, базисний і фондовий ризик. Рекомендовано вдосконалити процес стрес-тестування доповненням до нього ризику втрати фінансової стійкості банків, враховуючи основні параметри реалізації макропруденційної політики.

Для вдосконалення процесів стрес-тестування доцільно використання трьох сценаріїв забезпечення рівня достатності капіталу банку: базового, песимістичного та оптимістичного.

Основні рекомендації надані банкам для адаптації до стрес-тестувань: детальний аналіз вимог НБУ, побудова сценаріїв стрес-тестувань, збільшення потужності аналітики, залучення топ-керівництва, тестування планів відновлення, розробка контингентних планів.

Банкам слід звернути увагу до реінжинірингу, як методу антикризового управління банком, зосередитись на сфері досліджень та розробок для стимуляції розвитку інновацій в організації.

Також банкам запропоновано для реалізації нові програми та заходи.

Доведено ефективність застосування аутсорсингу, як методу антикризового управління. Запропоновано капіталізацію як антикризовий інструмент управління банком, а саме: продаж активів, реінвестування прибутку, залучення субординованого капіталу тощо.

Для оцінки ефективності запобігання ризикам та для загальної оцінки ефективності системи внутрішнього контролю доцільним є формування в структурі банку підрозділу внутрішнього аудиту.

Також банкам слід звернути увагу і на кібербезпеку. Було запропоновано методи для уникнення кіберзагроз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кочетигова Т.В. Сутність та класифікація банківського ризику. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. С. 715-718. URL: <http://global-national.in.ua/archive/16-2017/140.pdf>
2. Колодізєв О.М., Плєскун І.В. Систематизація практичних рекомендацій щодо пошуку моделей оцінки, контролю та ефективного управління ризиками для забезпечення протидії легалізації «брудних коштів». *Управління стійким розвитком економіки: теоретичні і практичні аспекти*. 2018. С. 264–278.
3. Бобиль В.В. Ідентифікація, оцінка, планування та зниження фінансових ризиків за центрами відповідальності банку. № 13 (2016): *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2016. С. 121–129
4. Омельченко О. І., Рац О. М. Аналіз та регулювання грошової маси України. *Ефективна економіка*. 2018. № 3. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6176>
5. Управління ризиком забезпечення банківських позичок на основі методів ризик-менеджменту. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. - 2016. - Вип. 12(1). - С. 3-10. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2016_12%281%29_3
6. Сукач О. М. Мінімізація ризиків як інструмент забезпечення безпеки банку. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*, №22. 2020. С. 90-94 URL: <https://modecon.mnau.edu.ua>
7. Національний банк України. Оцінка ризиків діяльності банків та небанківських фінансових установ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/otsinka-rizikiv-diyalnosti-bankiv-ta-nebankivskih-finansovih-ustanov#>
8. Тохтамиш Т.О., Буканова О.С. Теоретичні аспекти антикризового управління в банку. *Гроші, фінанси і кредит. Випуск 37*. 2019. С. 665-671

9. Забчук Галина, Іващук Ольга. Ризики банківської системи України в умовах воєнного стану. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. Випуск 1-2. 2022 С. 50-61.*
10. Олійник А.В. Антикризове управління в системі протидії банкрутству банків. Економічні та соціальні умови економічного розвитку – управління інформацією та новими технологіями. 2017. С. 465–477.
11. Жежерун Ю.В., Романчук С. О. Антикризівий менеджмент в банку в умовах COVID-19 Міжнародний науково-практичний журнал «Фінансовий простір» № 4(40). 2020. 42 с.
12. Горшкова Н., Войтенко В., Хмелюк Л., Могілат І., Сітнікова Н., Старіков В. Україна: вплив COVID-19 на економіку і суспільство (бачення постпандемічного розвитку у 2020-2024 рр. очима експертів та молоді). Консенсус прогноз №52. *Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. 2020. 50 с.*
13. Мільчакова А.С, Назаренко Л.В. Дослідження сутності поняття та методологічного інструментарію антикризового управління банку. *Науковий вісник Херсонського державного університету Сер.: Економічні науки. 2016. Вип. 21. Ч. 2. С. 164–168.*
14. Мельник В., Колесник О. Теоретичні аспекти дослідження сутності антикризового менеджменту банківських установ. Проблеми і перспективи економіки та управління. №4(20). 2019. С. 334-341
15. Волкова Н. І., Довгань Р. С. Особливості аналізу фінансових результатів комерційного банку в умовах воєнного стану. *Збірник матеріалів конференції. 2023. С. 43-46*
16. Білик І.Я. Трактуювання сутності поняття «моніторинг». *Вісник Хмельницького національного університету. 2018. Вип. 2(222). Том 1. С. 11–17.*
17. Звєряков М.І. Управління фінансовою стійкістю банків: підручник / М.І. Звєряков, В.В. Коваленко, О.С. Сергеева. – К.: «Центр навчальної літератури», 2016. 517 с.

18. Балджи М.Д. Економічний ризик та методи його вимірювання: Навчальний посібник / М.Д. Балджи. – Харків: Промарт, 2018. – 300 с.

19. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України: методичні рекомендації схвалені постановою Правління Національного банку України від 2 серпня 2004 року № 361. URL: <https://bank.gov.ua>.

20. Проект Положення про організацію системи управління ризиками в банках України. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=49307D221AE8F5D3B2224DE34097D130?id=44982363>.

21. Третяк Д. Д. Теоретичні аспекти ризик-менеджменту банку. Економіка та держава №1. 2022. С. 41–44.

22. Коваленко В. В. Ризик - менеджмент в системі стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи. *Вісник Української академії банківської справи*. № 1. 2016. С. 33-39.

23. Коваленко В. В. Система ризик-менеджменту в банках: теоретичні та методологічні аспекти: монографія. 2017. 304 с.

24. Національний банк України. Стрес-тестування банків як інструмент банківського регулювання. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Stres-testuvannya_bankiv_19-05-2023.pdf?v=4

25. Щербатих Д.В. Сучасні методи стрес-тестування банківської системи України. *Економіка і суспільство*. Випуск № 19. 2018. С. 1210-1218

26. Національний банк України. Основні показники діяльності банків України. URL: https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fbank.gov.ua%2Ffiles%2Fstat%2FIndicators_Banks_2023-06-01.xlsx&wdOrigin=BROWSELINK

27. Національний банк України. Доходи і витрати банків України. URL: <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fbank.gov.ua>

%2Ffiles%2Fstat%2FInc_Exp_Banks_2023-06-01.xlsx&wdOrigin=BROWSELINK

28. Національний банк України. Обсяги активних операцій та частка
непрацюючих активів URL:
https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fbank.gov.ua%2Ffiles%2Fstat%2FNPL_AO_2023-07-01.xlsx&wdOrigin=BROWSELINK

29. МінФін. Рейтинг стійкості банків. URL:
<https://minfin.com.ua/ua/banks/rating/>

ДОДАТОК А

Доходи і витрати банків України за 2023 рік, млн. грн.

Показники	січень 2023	січень- лютий ¹ 2023	січень- березень 2023 (А4)	січень- квітень 2023	січень- травень 2023
ДОХОДИ	38 650	65 825	103 984	136 390	171 743
процентні доходи	23 765	44 436	68 138	91 349	116 144
комісійні доходи	8 307	15 582	23 511	30 960	39 211
результат від переоцінки та від операцій купівлі-продажу	5 932	4 649	10 136	11 190	11 754
інші операційні доходи	506	883	1 536	1 940	3 039
інші доходи	76	141	422	501	993
повернення списаних активів	64	133	242	451	602
ВИТРАТИ	23 956	44 347	69 928	92 393	118 154
процентні витрати	7 245	14 000	21 932	29 942	38 591
комісійні витрати	3 895	7 487	10 511	14 004	18 398
інші операційні витрати	1 075	2 445	4 278	5 890	7 558
загальні адміністративні витрати	6 417	13 202	20 925	28 295	35 500
інші витрати	561	1 182	1 755	2 386	3 071
відрахування в резерви	2 488	2 517	3 805	3 359	4 680
податок на прибуток	2 275	3 514	6 723	8 517	10 355
ЧИСТИЙ ПРИБУТОК (ЗБИТОК)	14 694	21 478	34 056	43 997	53 589

**Структура доходів і витрат банків
України, %**

Показники	01.02.2023	01.03.2023	01.04.2023	01.05.2023	01.06.2023
ДОХОДИ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
процентні доходи	61,5	67,5	65,5	67,0	67,6
комісійні доходи	21,5	23,7	22,6	22,7	22,8
результат від переоцінки та від операцій купівлі-продажу	15,3	7,1	9,7	8,2	6,8
інші операційні доходи	1,3	1,3	1,5	1,4	1,8
інші доходи	0,2	0,2	0,4	0,4	0,6
повернення списаних активів	0,2	0,2	0,2	0,3	0,4
ВИТРАТИ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
процентні витрати	30,2	31,6	31,4	32,4	32,7
комісійні витрати	16,3	16,9	15,0	15,2	15,6
інші операційні витрати	4,5	5,5	6,1	6,4	6,4
загальні адміністративні витрати	26,8	29,8	29,9	30,6	30,0
інші витрати	2,3	2,7	2,5	2,6	2,6
відрахування в резерви	10,4	5,7	5,4	3,6	4,0
податок на прибуток	9,5	7,9	9,6	9,2	8,8
ЧИСТИЙ ПРИБУТОК (ЗБИТОК)	x	x	x	x	x

ДОДАТОК Б

Таблиця Б1.

Доходи і витрати банків України за 2022 рік, млн. грн.

Показники	січень 2022	січень- лютий 2022	січень- березень 2022 (А4)	січень- квітень 2022	січень- травень 2022	січень- червень 2022(А4)	січень- липень 2022	січень- серпень 2022	січень- вересень 2022(А4)	січень- жовтень 2022	січень- листопад 2022	січень- грудень 2022(А4)
ДОХОДИ	24 944	49 546	70 938	88 608	116 514	147 846	189 082	227 477	255 080	286 899	322 053	357 584
процентні доходи	16 445	31 009	46 064	61 142	76 957	93 757	112 375	130 846	151 024	172 306	194 010	217 053
комісійні доходи	7 941	15 506	19 847	24 465	31 032	37 468	44 154	51 164	59 804	68 040	76 461	85 578
результат від переоцінки та від операцій купівлі-продажу	-42	1 933	2 141	-367	4 617	11 997	27 214	39 617	37 100	38 260	42 287	43 470
інші операційні доходи	410	761	2 294	2 673	3 122	3 577	4 049	4 374	4 794	5 786	6 398	8 217
інші доходи	90	140	363	452	504	720	906	1 013	1 666	1 771	2 102	2 413
повернення списаних активів	101	197	229	243	281	328	383	463	692	736	796	853
ВИТРАТИ	17 800	39 632	71 091	96 034	117 824	152 493	185 693	219 043	247 710	275 920	302 623	334 796
процентні витрати	4 623	8 773	13 392	17 735	22 135	27 256	33 227	39 058	45 386	52 009	58 518	65 358
комісійні витрати	2 967	6 719	9 047	11 309	13 914	16 534	18 846	21 930	24 955	28 196	31 991	35 424
інші операційні витрати	1 140	2 479	4 059	5 352	6 469	7 622	9 177	10 412	12 340	13 698	15 196	17 939
загальні адміністративні витрати	6 243	13 561	21 841	27 771	33 629	40 013	45 862	51 964	58 562	65 930	72 892	82 423
інші витрати	335	712	1 139	1 434	1 602	1 997	2 181	2 405	3 185	3 569	3 916	5 951
відрахування в резерви	1 575	5 719	21 558	32 725	39 192	57 866	73 578	89 429	98 973	106 983	113 003	120 083
податок на прибуток	915	1 671	53	-293	883	1 205	2 822	3 845	4 309	5 535	7 107	7 617
ЧИСТИЙ ПРИБУТОК (ЗБИТОК)	7 145	9 913	-152	-7 426	-1 310	-4 647	3 389	8 434	7 370	10 978	19 429	22 788

[illegible]

ДОДАТОК В

Дані показників банків для використання математичної моделі

Номер банку	Прибутковість	Стресостійкість	Лояльність вкладників	Іноземний капітал
1	Високоприбутковий	3,8	4,6	Так
2	Високоприбутковий	3,7	4,9	Так
3	Високоприбутковий	3,6	4,6	Так
4	Високоприбутковий	3,7	4,5	Так
5	Високоприбутковий	3,4	3,6	Ні
6	Високоприбутковий	2,9	4,4	Ні
7	Високоприбутковий	3,9	4,1	Так
8	Високоприбутковий	2,5	5	Ні
9	Високоприбутковий	2,9	3,8	Ні
10	Високоприбутковий	3,6	3,2	Ні
11	Високоприбутковий	2,4	4,4	Ні
12	Високоприбутковий	2,7	3,8	Ні
13	Низькоприбутковий	3,1	3,2	Так
14	Високоприбутковий	3,5	3,7	Так
15	Низькоприбутковий	3,3	3,7	Ні
16	Високоприбутковий	3,6	3,5	Ні
17	Низькоприбутковий	2,8	3,3	Ні
18	Високоприбутковий	3,1	3,5	Ні
19	Високоприбутковий	2,8	4,5	Ні
20	Низькоприбутковий	2,6	3,9	Ні
21	Високоприбутковий	2,6	3,5	Ні
22	Високоприбутковий	2,8	3,9	Ні
23	Низькоприбутковий	2,1	3,7	Так
24	Високоприбутковий	3,1	2,9	Так
25	Низькоприбутковий	2,7	3,1	Так
26	Низькоприбутковий	2,9	3,8	Ні
27	Низькоприбутковий	2,8	3,5	Ні
28	Низькоприбутковий	2,5	3,3	Ні
29	Високоприбутковий	2,6	3,3	Ні
30	Низькоприбутковий	3,3	2,6	Ні
31	Низькоприбутковий	3,2	2,6	Ні
32	Низькоприбутковий	2,5	3	Ні
33	Низькоприбутковий	2,9	2,9	Ні